

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NUR SURESİNDE GEÇEN İFK
HADİSESİNİN AHLAK EĞİTİMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Tuba YILDIZ

TEZ DANIŞMANI

Doç. Dr. Mehmet MÜFTÜOĞLU

EDİRNE 2022

Tezin Adı: Nur Suresinde Geçen İfk Hadisesinin Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Hazırlayan: Tuba YILDIZ

ÖZET

“Nur Suresinde Geçen İfk Hadisesinin Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı çalışmamız da Kur’an-ı Kerim’in Nur suresinin içinde yer alan İfk hadisesi ahlak eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

Çalışmamızın amacı Yüce Allah’ın ifk hadisesi vasıtasıyla müminlere öğretmek istediği ahlakî hususları tespit etmek ve ahlak eğitimi açısından değerlendirerek din eğitimi alanına katkıda bulunmaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden literatür analizi ile yürütülen çalışmamızın birinci bölümünde eğitim ve ahlak eğitimi ve bu konularla alakalı bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde İfk hadisesi Kur’an’da geçtiği şekliyle ele alınarak incelenmiştir., Hadise de adı geçen Hz. Aişe, Safvan, Abdullah b. Übey b. Selül gibi şahsiyetler hakkında bilgi verilip, İfk hadisesinde geçen sû-i zan, gıybet ve iftira gibi ahlakî konularla sabır, iffet, istişare, affedici olmak gibi değerler tespit edilerek ahlak eğitimi açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İfk Hadisesi, Nur Suresi, ahlak, ahlak eğitimi.

Name of Thesis: Evaluation of Ifk Incident in Surah Nur in Terms of Morality and Education

Prepared by: Tuba YILDIZ

ABSTRACT

In this study, "The Evaluation of the Ifk Incident in the Surah Nur in terms of Moral Education" has been evaluated in terms of moral education and moral principles in the event of Ifk .

Our study aims to determine the moral issues that Almighty Allah wants to teach the believers through the event of ifk and to contribute to the field of religious education by evaluating them in terms of moral education. In the first part of the study, with the literature analysis from qualitative researches, general information about education and moral education were formed, and information about these subjects were given. In the second part, ifk incident was examined as it was mentioned in the Qur'an. Information was given about the personalities such as Aisha, Safvan and Abdullah b. Ubey b. Selul mentioned in the incident .Moral issues such as badsuspicion, backbiting, and slander in the Ifk incident were determined with values such as patience, chastity, consultation, and forgiveness evaluated in terms of moral education.

Keywords: Ifk Incident, Surah Nur, morality, moral education.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
ÖNSÖZ.....	V
KISALTMALAR	VI

GİRİŞ	1
1. Problem	1
2. Çalışmanın Amacı	3
3. Çalışmanın Önemi.....	4
4. Varsayımlar	5
5. Çalışmanın Sınırlılıkları	5
6. Çalışmanın Yöntemi	6
7. Temel Kavramlar	6
7.1. Eğitim	6
7.2. Din Eğitimi	7
7.3. Ahlak	7
7.4. Ahlak Eğitimi	7
7.5. İfk Hadisesi	8
I. BÖLÜM.....	9
AHLAK VE AHLAK EĞİTİMİ	9
1. AHLAK.....	10
1.1. Ahlakın Mahiyeti	10
1.2. Ahlakın Konusu.....	12
1.3. Temel Ahlakî Değerler.....	13
1.4. Ahlakın Amacı.....	14
1.5. Ahlak Eğitimi	15
1.6. Ahlak Eğitiminin Amacı	16
1.7. Ahlak Eğitiminin Metodu	18

1.8. Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü	19
2. KUR'AN VE AHLAK	21
2.1. Kur'an ve Ahlak İlişkisi	21
2.2. Kur'an'ın Ahlak Eğitimi	24
2.2.1 Örnek Alma Metodu	24
2.2.2 İyi ile Kötüyü Tanıtma	25
2.2.3 Teşvik ve Uyarma	26
2.2.4 Kıssa ile Eğitim	27
2.2.5 Vaaz Metodu	28
II. BÖLÜM	29
İFK HADİSESİNİN AHLAK EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	29
1. İFK HADİSENİN MAHİYETİ.....	30
1.1. İfk Kavramı	30
1.2. İfk Hadisesinin Kahramanları	31
1.2.1 Hz. Aişe.....	31
1.2.2 Safvan b. Muttal.....	32
1.2.3 Abdullah b. Übey b. Selül	33
1.3. Kur'an'da İfk Hadisesi.....	34
1.4. İslâmi Kaynaklarda İfk Hadisesi	36
2. İFK HADİSESİNDEKİ AHLAKÎ KONULAR.....	41
2.1. Sû-i Zan.....	42
2.2. Gıybet.....	44
2.3. İftira Etmek.....	47
2.4. Yalan Söylemek	49
2.5. Sabır	51
2.6. İffeti Korumak	54
2.7. Affedici Olmak.....	55
2.8. İstişare.....	56
SONUÇ.....	58
KAYNAKÇA	63

ÖNSÖZ

Allah Teâlâ insanı eğitilebilen bir yapıda yaratmıştır. Yüce Allah insana yol göstermek için İlâhî kitaplar göndermiştir. Kur'an-ı Kerim doğumdan ölüme kadar hayat boyu her zaman başvuracağımız hidâyet rehberdir. Kur'an-ı Kerim sadece iyiyi kötüyü öğreten bir kitap değildir ayrıca geçmiş milletlerin hayatlarından bahseder ve bunlardan ibret almamızı ve ders çıkarmamızı ister. Bunun yanı sıra ahlak kitabıdır. Ahlaka vurgu yapan birçok âyet vardır. Günümüzde de ahlakî açıdan bir yara olan iftira olayının ahlakî boyutunun kavranmasına toplumsal ve bireysel zararlarının anlaşılmasına katkı sağlayacağı umut edilmektedir. Her türlü ilmi çalışmanın insanlığa kazançları olacağı bir gerçektir. Yapılan bu ilmi çalışmanın, bu çalışmayı hazırlayan kişiye katkısı da büyüktür. Çalışmamız esnasında birçok kaynağa göz atma imkânımız oldu. Kur'an-ı Kerim'in gerçekten anlaşılması için birçok çalışmaya ihtiyacımız var. Günümüz eğitim sisteminde ve günümüz gençlerine aklen ve ruhen hitap etmek onların gönüllerine dokunmak ve en önemlisi onlara dünya ve âhiret mutluluğu kazandırmak için Kur'an-ı Kerim'in her yönden araştırılması, incelenmesi ve günümüzle bağdaştırılması gerekmektedir. Ahlak eğitimi ve Kur'an-ı Kerim bir bütündür. Müslüman olarak hepimizin görevi Kur'an-ı Kerim'i iyi anlamak ve hayatımızın her alanında onun uyarlarını dikkate almak gereklidir.

Çalışmam esnasında benden bilgisini, desteğini ve deneyimlerini esirgemeyen değerli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet MÜFTÜOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Tuba Yıldız (2022)

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser

b. : Bin/İbn

bt. : Binti

C. : Cilt

Çv. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Ed. : Editör

Hz. : Hazreti

md. :Madde

ss. , s.: Sayfa

thk : Tahkik

Trc. : Tercüme

v.d. : Ve Diğerleri

GİRİŞ

1. Problem

Yeryüzünün halifesi olarak tayin edilen insan¹ her ne kadar tek bir nefisten yaratılmış olsalar da² tanışmaları için kabile ve kavimlere ayrılmışlardır.³ İnsanlar arasındaki bu farklılıklar onların duygu ve düşüncelerini de etkilemektedir. Hâlbuki Yüce Allah bütün insanları aynı duygu ve düşüncelere sahip tek ümmet kıldı. Dolayısıyla farklı olmazlardı.⁴

Farklı düşüncelere sahip olsalar da insanlar tabii olarak birlikte yaşamak zorundadır. Ne farklı düşüncelere sahip olmalarında ne de birlikte yaşamalarında aslın da ne bir mâni ne de bir problem bulunmaktadır. Ancak insanlar arasındaki menfaat çatışmaları, toplumun bireyleri arasında haset, fesat, fitne, yalan ve iftira gibi olumsuz ahlakî davranışlar huzursuzluklara, kırgınlıklara ve kavgalara sebebiyet vermektedir.

Hız. Âdem'in iki oğlu Habil ile Kabil arasındaki Kabil'in kardeşi Habil'i katletmesiyle⁵ neticelenen ilk hadisenin ve kardeşini katleden Kabil'in benzerleri insanlık tarihi boyunca hemen her toplumda hiç eksik olmamıştır. Başlangıcından günümüze kadar İslâm toplumu içerisinde de bireylerin ve toplumun huzurunu bozan, sû-i zanları, tecessüsleri, gıybet ve iftiraları ile fitne-fesat ateşini körükleyen insanlar ve sebep olduğu nice olumsuz hadiseler her daim var olmuştur. Kur'an-ı Kerim bu tür insanların vasıflarını açık bir şekilde açıklamıştır. Kur'an-ı Kerim'e göre bunlar, iman etmedikleri halde iman ettiklerini söylerler, kalplerinde hastalık vardır, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın dendiğinde biz düzeltiyor derler.⁶ Yüce Allah, münafık olarak nitelendirilen bu tür insanların vasıflarını bildirmekle beraber, kıssalar, darbı meseller ve örnek olaylarla Müminleri münafıkların iftira, fitne ve

¹El-Bakara, 2/30.

² En-Nisa, 4/1.

³El-Hucurat, 49/12.

⁴Hud, 11/118.

⁵ El-Maide, 5/30.

⁶El-Bakara, 2/8-12.

fesatlarına karşı uyarmakta ve bu tür durumlarda Müminlerin nasıl bir tavır takınmaları gerektiğini bildirmekte ve öğretmektedir.

Mahlûkatın en şerefli⁷ ve yeryüzünün halifesi olarak yaratılan⁸ her insanın kul olarak belli sorumlulukları vardır. Toplumu meydana getiren bireyler kendisinin, ailesinin ve birinci dereceden yakınlarının ırz, şeref ve namuslarını korumak gibi bir sorumluluğa sahip olmakla birlikte, toplumun diğer bireylerinin mahremiyetinin, namusunun ve onurunun söz konusu olduğu konularda sorumsuz davranamaz. Mümin, kim olursa olsun başkalarının namus, şeref ve izzetine yapılan iftira kampanyalarında doğrudan yana taraf olmalıdır. Bireyler sorumluluğunun farkında olur ve toplum olarak iftiranın karşısında duracak olursa o toplumda yanlış olanın kendine yer bulması mümkün olmayacaktır.

Aslı olsun olmasın, özellikle insan onuru, şeref ve haysiyetine zarar veren hadiselerin vuku bulması kadar, insanlar arasında şuyu bulması da bireylerin onurlarını yaralamada, gönüllerinde elem ve üzüntüye sebep olmakta, toplumun huzurunu bozmakta, bireyleri arasında düşmanlıklara, kin ve nefrete sebebiyet vermektedir. İşte içinde yaşadığımız toplumun bir ferdi ve inanan bir Müslüman olarak, böyle durumlarda tepkimiz, söylemlerimiz ve eylemlerimiz nasıl olmalıdır?

Kur'an-ı Kerim'de zikri geçen bu hadiselerden bir tanesi de başta Hz. Peygamberimizin gönlünü kor gibi yakan ve tüm Müslümanları derinden yaralayan, müminlerin annesi Hz. Aişe hakkında ortaya atılan "İfk" hadisesidir. İfk hadisesinde, sû-i zandan gıybet, iftiradan söz taşımaya kadar her türlü fitne ve bozgunculuk sergilenmiştir. Nur suresinde Yüce Allah, İfk hadisesi karşısında o günkü Müslümanların nasıl davrandıklarını ve nasıl davranmaları gerektiği hususunda bir ahlak eğitimi vermektedir.

Hiz. Peygamber ve müminlerin annesi hakkında zina iftirası atarak Müslümanlar arasında olumsuz olgu oluşturan münafıklar ilk etapta çirkin emellerine ulaşmışlar gibi görünüyordu. Ancak başlangıçta Hiz. Peygamber ve Müslümanlar için şer gibi görünen bu olay, nazil olan Nur suresinin 11-20'nci âyetleriyle, bir takım

⁷ Tin, 95/5.

⁸ El-Bakara, 2/2.

ahlakî hususların sadece o günün Müslümanlarına değil, gelecekteki Müslümanlara da eğitici özellikleriyle ışık tutmuştur.

İfk hadisesiyle Müslümanlar, beraber yaşadıkları münafıkların toplumun huzurunu bozma hususunda ne kadar tehlikeli olduklarını, Hz. Peygamber düzeyinde de olsa toplumun ileri gelenlerine acımasızca iftira atabileceklerini, böyle durumlarda nasıl bir tutum ve davranış içerisinde olmaları gerektiğini öğrenmişlerdir.

İfk hadisesi vesilesiyle nazil olan âyetlerle Müslümanlar, iftira, sû-i zan, gıybet, hakkında bir bilgi sahibi olmayan haberlerin yayılmasını ve yalan gibi ahlakî rezaletlerin toplum ve bireylerin gönüllerinde açtığı yaraları öğrenmiş oldular.

İfk hadisesi müminlerin namuslu kadınlara atılan iftira durumunda nasıl davranacakları hususunda bir öğüt niteliğindedir.

İfk hadisesi vasıtasıyla Kur'an hem bireysel hem de toplumsal sorumluluklar bağlamında müminlere bir takım mesajlar vermektedir.

Her ne kadar Nur suresi bir bütün olarak din eğitimi ve ahlak eğitimi açısından çalışılmış ise de Nur suresinde önemli bir yeri olan İfk hadisesi ile alâkalı müstakil bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle muhteviyatında toplumsal ahlak ile ilgili birtakım hususları toplayan İfk hadisesinin bu alanda üzerinde çalışmaya değer bir konu olduğu düşünülmektedir.

İfk hadisesi ile ilgili birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Fakat ahlak eğitimi açısından bir inceleme yapılmamıştır. İfk olayı ile ilgili yapılan çalışmalar İslâm tarihi, tefsir ve hadis alanındadır. Din eğitimi alanında bu konu ile ilgili hiç çalışma yapılmamıştır.

2. Çalışmanın Amacı

Hemen her toplumun ve dinin kendine has ahlakî değerleri vardır. Ahlakî değerlerin kaynağı toplumun inandığı kutsallara dayanmaktadır. İslâm dininin ahlakî değerlerinin kaynağının temelini Kuran'ı Kerim oluşturmaktadır. Bu değerlerin korunması ve bu değerlere sahip insanların eğitimi ise son derece önemlidir.

İnsanlara ve inananlara rehber olan Kur'an-ı Kerim ahlakî değerler ve bu değerlerin eğitimi konusunda da bize yol göstermektedir.

Her bir suresi, âyeti, hatta kelimesi bilimsel açıdan incelenmeye müsait olan Kuran'ı Kerim'deki bazı sureler din eğitimi açısından incelenmiştir. Nur suresi de incelenen sureler arasındadır. Ancak Nur suresinin en önemli konularından biri olan İfk hadisesi ve buna bağlı olarak günümüz toplumunun da hassasiyetle üzerinde durması gereken namuslu kadınlara iftira ve bühtan konusu özellikle ahlak eğitimi açısından ele alınarak incelenmemiştir. Nur suresi vasıtasıyla Yüce Allah bize bazı ahlakî değerleri ve bu değerlerin eğitimini bize öğretmektedir. Bu çalışmamız da ahlak eğitimi açısından Nur suresindeki İfk hadisesini inceledik.

Çalışmamızın amacı doğrultusunda Yüce Allah'ın İfk hadisesinde hangi ahlakî değerlere temas ettiğini, Kur'an'ın bu olaya yaklaşımı, müminlerin tutunması gereken tavırlarının neler olduğunu ve Kur'an'a göre iftiranın hükmünün ne olduğu tespit etmek, her zaman ve mekânda, herkes için geçerli olan ahlak eğitimini ele alarak incelemek, başta anne babalar olmak üzere tüm inananlara, günümüz eğitimcilerine ve din eğitimi alanına katkı da bulunmaktır.

3. Çalışmanın Önemi

Yeryüzünde ortaya çıkan birçok kötülük yaratıcının emirlerinden uzaklaşarak nefsanî duyguların düşüncelerin önüne geçmesinden dolayı olmaktadır. İnsanlar haramlarını normal görmeye başladıkça her şey daha kötüye gitmektedir. Doğru düşünceden uzaklaşan insanlar helâli haram, haramı helâl görebilmektedirler. Teknolojinin hızlı bir şekilde geliştiği günümüz dünyasında insanlar birbirilerine rahatlıkla iftira atabilmektedir. İnanan insan için büyük bir günah olan iftira ve bühtan sosyal medyanın da yardımıyla aile hayatımızı ve ahlakî değerlerimizi olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bundan dolayı ahlak eğitiminin önemi her geçen gün daha çok anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Nur suresindeki İfk hadisesi âyetleri rehberliğin de Yüce Allah'ın bireysel ve toplumsal ahlak ile ilgili koymuş olduğu sınırları bilmek İslâm ahlakî açısından da son derece önemlidir.

Birçok ahlakî hükümü ihtiva eden İfk hadisesi ahlak eğitimi açısından müstakil olarak çalışılmamış olması, “*Nur Suresinde Geçen İfk hadisesinin Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*” başlığını taşıyan bu çalışma ahlak eğitimi açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Bu nedenle, Nur suresindeki İfk hadisesi âyetlerinin muhtevasına göre ele alınan bu çalışmayı bireysel ve toplumsal ahlak eğitimi açısından önemli bulmakta ve bundan sonra bu konuyla alâkalı yapılacak olan yeni çalışmalara ışık tutacağına inanmaktayız.

4. Varsayımlar

Çalışmamız aşağıdaki varsayımlar üzerine kurulmuştur:

- İfk hadisesi bütün insanlığa hitap eden bir nitelik taşımaktadır.
- İfk hadisesi pek çok ahlakî, hukukî ve imanî hususları taşımaktadır.
- İfk hadisesi vasıtasıyla Yüce Allah müminlere eğitim vermektedir.

Yukarıda ortaya konan problemin incelenebilmesi için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- İfk hadisesinde öne çıkan ahlakî hususlar nelerdir?
- İfk hadisesi vasıtasıyla Yüce Allah hangi mesajları vermektedir?
- Namuslu kadınlara atılan zina iftirası durumunda Müminlerin tutum ve davranışları nasıl olacaktır?

5. Çalışmanın Sınırlılıkları

“*Nur suresinde geçen İfk hadisesinin ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesi*” başlığını taşıyan bu çalışma, Müstalikoğullarına karşı çıkılan bir sefer dönüşü Müminlerin annesi, Hz. Peygamber’in eşi Hz. Aişe’ye atılan iftira ile ilgili, Nur suresinin 11-20’inciâyetleri arasında açıklanan İfk hadisesi olgusunun ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesiyle sınırlandırılmıştır.

6. Çalışmanın Yöntemi

Nitel araştırmalarda esas olan literatür analizi ile yöntemi ile yürütülmüş olan bu çalışma, başta Kur'an-ı Kerim ve tefsir kitapları ışığında, konuyla alâkalı yazılmış yerli ve yabancı kitaplar, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri incelenerek, literatür taraması yöntemiyle yürütmeye çalışılmıştır. Çalışmamız esnasında hem klasik kaynaklar hem de modern kaynaklardan istifade edilmiştir.

Giriş ve sonuç bölümleri hariç iki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde ahlak ve din eğitimi hakkında genel bilgi verildikten sonra İkinci bölümde İfk hadisesinde geçen ahlakî ilkeler tespit edilmiş ve bu konular hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İfk hadisesi, Hz. Aişe'ye atılan iftira, Hz. Aişe'nin temize çıkışı, bu ve benzeri durumlarda müminlerin nasıl davranmaları gerektiği gibi hususlar müstakil bir bölüm olarak ele alınmıştır. İfk olayında geçen tespit ettiğimiz ahlakî ilkeler hakkında genel bilgi verilmiş, bu değerlerin davranışlara yansımaları, sonuçları, bireysel ve toplumsal etkileri, olumsuz davranışlar ve bu davranışların zararları ele alınmıştır.

7. Temel Kavramlar

7.1. Eğitim

Hemen her insanın günlük hayatta eğitim olgusu ile herhangi bir şekilde bağlantısı vardır. Zira insan ya eğiten ya da eğitilen durumdadır. Bundan dolayı eğitimin ne olduğu eğitimle düzenlemeler yapan herkes tarafından cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimlerdeki kavramların tanımlanmasında yaşanan farklı yaklaşımlar eğitim kavramı için de geçerli olmakla birlikte, bu farklılıklar eğitim olgusunun bir veya birçok boyutunu öne çıkarmaktadır. Genel olarak kavramların tanımlarında olduğu gibi eğitim kavramı için tek bir tanım ortaya koymak oldukça zordur. Eğitimle ilgili yapılan tanımlarda eğitimin süreç,

davranış, iyi vatandaş yetiştirmek, inançlı insanlar yetiştirmek gibi boyutlarının öne çıktığı görülmektedir.⁹

Eğitimin en yaygın olan tariflerinden biri, eğitimin süreç boyutunu öne çıkaran Selahattin Ertürk'e ait olan *“bireyin kendi yaşantısı yoluyla, kasıtlı ve istendik değişmeler oluşturma sürecidir”* şeklindeki tarifidir.¹⁰

7.2. Din Eğitimi

Bireyin dini davranışlarında kendi hür iradesiyle, itikadi ameli ve ahlaki yaşantısında değişme meydana getirme süreci¹¹ olarak tarif edilen din eğitimi genel eğitim içerisinde yerini almakta olup dinin özellikle İslam dininin şekillendirmek istediği insan ile genel eğitimin şekillendirmek istediği insan arasında benzerlik vardır. Bu bakımdan din ile eğitim birbirlerine destek olmaktadır.¹²

7.3. Ahlak

İnsanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine yol açan manevi nitelikleri, huyları ve bunların tesiriyle ortaya çıkan bilinçli davranışlar, bir toplumun uymak zorunda olduğu davranış kuralları, toplumun tamamı tarafından benimsenen, bireylerin birbiriyle ilişkilerini düzenleyen kurallar, ilkeler ve inançlar bütünü olarak değişik tarifleri yapılan ahlak, bir çok mana içermekle birlikte, özelde insanın tutum ve davranışlarının, insanlar arası ilişkilerin, genelde ise toplumun benimseyip oluşturduğu bir takım kuralların iyi veya kötü olarak nitelendirilmesidir.¹³

7.4. Ahlak Eğitimi

Genel eğitimin bir parçası olan ahlak eğitimi, bireyin ahlakî davranışlarında değişiklik oluşturma süreci olarak tarif edilebilir. Önce ailede başlayan bu değişiklik, sonra okulda, diğer kurumlarda ve toplumda kendisini gösterir.¹⁴

⁹ Nurullah, Altaş, İsmail, Arıcı, *Din Eğitimi, Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2012. s.41-42.

¹⁰Yıldız, Kızılabdullah, *Din Eğitimi Elkitabı Kavramsal Çerçeve Eğitim, Öğretim ve Din*, s. 48.

¹¹Kızılabdullah, *Din Eğitimi Elkitabı Kavramsal Çerçeve Eğitim, Öğretim ve Din*, s. 49.

¹² Altaş, Arıcı, a.g.e., s.59.

¹³Mehmet Zeki Aydın, *Ahlak Eğitim ve Öğretimi, Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.139.

¹⁴Aydın, *Ahlak Eğitim ve Öğretimi, Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s.151.

7.5. İfk Hadisesi

Tez konumuzun esasını oluşturan İfk hadisesi, Nur suresinin 11-20'nci âyetlerinde geçmekte olup, Hz. Aişe hakkında ortaya atılan çirkin bir iftiradan ibarettir. Kısa zamanda yayılan bu iftira başta Hz. Peygamber olmak üzere, Hz. Aişe'yi, babası Ebu Bekir ve annesini derinden üzmüştü. Hz. Aişe hakkında ortaya atılan bu iddiaların bir iftira olduğu ile ilgili âyetler nazil oluncaya kadar Hz. Aişe babasının evine taşınmıştı.¹⁵

¹⁵ Buhari, Tefsir, 24, Sûre 4.

I. BÖLÜM

AHLAK VE AHLAK EĞİTİMİ

1. AHLAK

1.1. Ahlakın Mahiyeti

Arapça “hulk” kelimesinin çoğulu olan ahlak “*halâka*” yaratma fiilinden türemiştir. İnsanın bu âlemdeki işinin ilkelerini, insanın ulvî gayesinin sınırını belirleyen veya faziletlerin nasıl kazanılacağını ve rezaletlerden nasıl kaçınılacağını öğreten bir ilim olan ahlak felsefe ve tasavvuf ilminin de bir bölümünü oluşturmaktadır. Toplumsal ihtiyaçların ve değerlerin değişmesine göre değişen ahlaka toplumsal ahlak denir. Şâyet bu değerler toplumun çoğunluğu tarafından kabul görür ve övülürse buna “*mekârim-i ahlak*” denir. Ahlak, herhangi bir düşünceye ihtiyaç duyulmaksızın, iyi ve kötü fiillerin ve davranışların meydana gelmesine vesile olan haldir. Ahlak güzel olsun çirkin olsun insanın yaptığı işlerinin ve özelliklerinin tamamıdır.¹⁶

“*Hulk*” insanın fitrat ve ruhi özelliklerinin tümünü içine almakta olup “*huy seciye, mizaç, karakter, adet, karakter, alışkanlık*” manalarına gelir.¹⁷ Ahlak, birey için en iyi hareket tarzını, yani onun için en iyi olan ve yapılması uygun olan davranışları belirlemeye çalışmaktadır. İnsan yaratılmışların en mükemmelidir. Hayvanlar insanların yaptığı birçok hareketi yaparlar, fakat onlarda akıl ve irade olmadığından ahlakları da yoktur. İyilik ve kötülük düşüncesinden hayvanlar uzaktır. İnsan yaptığı işlerin gayesini bilmektedir. İyiyi kötünden ayırt etmektedir. Hangi hareketlerinin beğenileceğini hangisinden ceza alacağını bilmektedir. İnsan ahlaka uyan ya da uymayan davranışları bulmaktadır. İslâm bilginleri ahlakı dinin ayrılmaz bütünü saymışlardır. Beden gibi insanın ruhu da hastalanabilmektedir. Bu hastalık bedenin hastalığından çok daha tehlikeli olabilmektedir. Kin, hırsızlık, yalancılık, kin ve iftira birer hastalıktır. Bunların tedavisi de ahlak ile olmaktadır.¹⁸

¹⁶*el-Meâcim el-arabiyye*, md. “ahlâk”, erişim: 26 Kasım 2019.

¹⁷Ali Seyyar, *Ahlak Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, Rağbet Yayınları, İstanbul 2015, s.33.

¹⁸Hüseyin Peker, *Din ve Ahlak Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esaslar*, 2.Baskı, Samsun1998, s.183.

“Şüphesiz sen büyük bir ahlaka sahiptir.”¹⁹ Mealinde ki âyette “hulk” kelimesiyle ifade edilen ahlaktan Hz. Peygamberin ahlakı kastedildiği anlaşılmaktadır.

Kavram olarak ahlak akıl ve irade sahibi kişilerin, özgür ve bilinçli olarak sergilediği davranışlara denir. İnsanın ruhuna yerleşmiş alışkanlıklar güzel olursa güzel ahlak kötü olursa çirkin ahlak olarak ifade edilir. İnsan ruhunun derinliklerine gül ekerse gül bahçesi pislik ekerse çöplük biter.²⁰ Ahlak bir kişinin grubun bir halkın bir kültür çevresinin belli bir tarihsel zaman diliminde hayatına giren eylemlerini yönlendiren inanç, değer, yasak, norm ve tasarımlar topluluğu olarak karşımıza çıkar. Her tarihsel dönemde şahısta ve toplumda ahlaka rastlanır. Yani her toplum ve kişinin ahlakı mevcuttur.²¹ Ahlakın namütenahi tanımları bulunur. Ahlak tanımları içinde Gazalinin şu tanımı öne çıkar: “*Ahlak nefiste yerleşmiş şekil ve heyetten ibarettir. Düşünüp taşınmaya lüzum görmeden bütün işler suhulet ve kolaylıkla bundan sadır olur.*”²² Tarife göre ahlakın kalıcı ve yerleşik bir yapısı bulunur. Bu anlamda karakter ahlak ile eş anlamlı kabul edilir. Ahlak insan davranışlarında gözle görülen bir şekilde ortaya çıkar. Ahlakî davranışlar birer refleks olarak değil aksine insanın düşünüp akıl etmesi ile ortaya konan eylemlerdir. Bir ilim dalı olarak ahlak kimine göre bireysel ve toplumsal sorumluluk yönü olan vazife ilmi, teorik yönüne bakılarak hayır ve şer ilmi pratik yönüne vurgu yapılarak hayatı idare etme ilmi olarak isimlendirilmiştir. Ahlak eğitiminin en önemli özelliği kişiyi kötü ahlak unsurlarından arındırıp olumlu ahlakî unsurları kendine mal etmesidir.²³

Ahlak tabii ve eğitimle kazanılmış olmak üzere iki kısımda incelenir. Birincisi insanın fitratından kaynaklanır, ikincisi düşünerek yapılan davranışların

¹⁹ El-Kalem, 68/4.

²⁰ Ahmet Çağlayan, *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*, 2. baskı, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2013, s.17.

²¹ Özlem Doğan - Derya Önder, *Etik Ahlak Felsefesi*, 2. baskı, Say Yayınları, İstanbul 2010, s.23.

²² Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd - Dîn*, trc. Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul, Cilt: 3 s.125.

²³ Ahmet Ürkmez, *Ahlak Ekseninde Hadis*, 1. baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2010, s.18-19.

alışkanlık düzeyine ulaşması ile huy haline gelir.²⁴ Ayrıca ahlak teorik ve pratik olarak da ikiye ayrılmaktadır. Teorik ahlak daha çok etik olan kısmı içerir. Pratik ahlak ise davranışa dökülen uygulamalı kısmı ifade eder. Buna nazarî ve amelî ahlak da denir.²⁵

Toplumdaki ihtiyaçların değişmesine göre değişen ahlaka, toplumsal değerler, toplumsal adetler ve toplumsal ahlak denir. Bu değerler toplumun geneli tarafından kabul edilirse buna “*mekârim-i ahlak*” denir. İnsanın bu âlemdeki insanın yüce amacının sınırını belirleyen, faziletlerin nasıl kazanılacağını rezaletlerden nasıl uzak duracağını öğreten, felsefe ve tasavvufta bir bölümü oluşturan ilme ahlak ilmi denir. Ahlak, bir düşünceye ihtiyaç olmadan hayır ve şerrin, iyi ve kötü fiillerin ve davranışların ortaya çıkmasına vesile olan haldir. Ahlak güzel olsun çirkin olsun insanın ortaya koyduğu amellerinin ve özelliklerinin tamamıdır. Kişilerin yaşamlarının şekillenmesine, insanın iyi ve doğru olanı yapmasına, kötü olandan sakınmasına vesile olan kurallardan oluşan bir sistemdir. Bireyin insanî ve manevî karakterini belirleyen hususlardır. İyinin karşılığı olan ahlakî kurallara uyan birey faziletler elde ederken, kötülük davranışlarını sergileyenler kötü huyları elde etmektedir. İnsanın kötü huylara sahip olmasına engel olan şey ahlakî değerlerdir. İnsan davranışlarının temelinde, insanın inandığı değerler ve değerlere ulaşma isteği bulunmaktadır.²⁶

İnsan toplu halde yaşayan bir varlıktır. Fert ve ailelerden oluştuğu için güven ve mutluluk içinde yaşamaları en başta gelen problemlerden olmuştur. Ahlak kuralları zamana ve topluma göre değişmektedir.²⁷

1.2. Ahlakın Konusu

İnsan davranışlarında iyi kötü hükmü verebilen tek canlıdır. Bu sebep ile ahlak ilmi insanın öfke ve şehvetinden doğan rezilet ve faziletlerini belirler tahlil eder. Faydalı olanların geliştirmenin zararlı olanları ıslah etmenin yollarını arar ve

²⁴İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-Ahlâk ve Taḥhîrû'l-A'râḳ*, trc. Abdulkadir Şener v.d., 3. baskı, Büyüyen Ay Yayınları, İstanbul 2017, s.51.

²⁵Mustafa Çağrı, *Ana Hatları ile İslâm Ahlakı*, Ensar Yayınları, İstanbul 2016, s.22-23.

²⁶Mehmet Müftüoğlu, *Nahl 90. Âyet Bağlamında Ahlâk Eğitimi*, s.212.

²⁷Hüseyin Peker, *a.g.e.*, s.183-184.

yol gösterir. Ahlak ilminin konusu insanların yaşayışlarında uymaları gereken kuralları belirler. Bir değerler ilmidir. Kişinin eylemlerindeki değerlerin mahiyetini ölçüsünü kaynağını araştırır. İyi fiilleri yapmayı kötü davranışları terk etmeyi emreder. Nihâyetinde insanların vazifelerini yerine getirme ve ihmal etmelerinin sonuçlarını araştırır ve gösterir.²⁸

1.3. Temel Ahlakî Değerler

Dini bir hayat tarzı olarak tanımlayanlara göre bütün dinler mensuplarına ve muhataplarına, dinin belirlediği belli bir hayat tarzı sunar.²⁹ Belirli durumlarda insanın nasıl davranacağını belirleyen, onu yönlendiren hükümler ve ahlaki değerler, insanın mensubu bulunduğu dininin önemli bir boyutunu oluşturur. İster inanç ister ibadet ve davranış olsun dinin bütün kurallarının ahlâkî boyutu vardır. Bundan dolayıdır ki her dindar dinin belirlediği ve benimsediği ahlaki değerler doğrultusunda davranmak ve yaşamak zorundadır. Her ne kadar ahlâk ve ahlakî değerler dinin tamamı değilse de sabit ve değişmeyen özüdür. Yüce Allah tarafından görevlendirilen Peygamberlerin ve peygamberler vasıtasıyla gönderilen kitapların gönderiliş gayesi, insanlara bu değerleri Yüce Allah'ın istediği şekil de ve istikamette davranmalarını temin etmektir.³⁰

Kur'an'ı Kerim, adâlet, ihsan, akrabaya hakkını verme gibi temel ahlâkî değerleri tavsiye ederken, zina, vb. her türlü çirkin işleri, haksızlık ve zulmü kesin bir dille yasaklamaktadır.³¹ Hz. Peygamber hakkında da: “*Şüphesiz sen en büyük ahlâk üzereşin*” buyurmakla onun ahlâkî yönüne işaret etmektedir.

Kur'an'ı Kerimde, iman, adâlet, ihsan, sabır, şükür, huşu, doğruluk, iffet, şecaat, cömertlik, af, hoşgörü, ahde vefa, yumuşak huyluluk, nasihat, hak söz, Yüce Allah'tan yardım dilemek, tövbe, duâ, Allah'a güven, tevekkül ve takva gibi övülen ve teşvik edilen birçok ahlakî değerler bulunmaktadır. Buna karşılık, bunların zıddı olan, zulüm, iffetsizlik, yalancılık, iftira, cimrilik, şirk ve küfür gibi yerilen ve

²⁸Mustafa Çağrı, *a.g.e.*, s.20-21.

²⁹Muhiddin Okumuşlar - Fatih Genç, “Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi* (Ankara: Grafiker, 2012), s.54.

³⁰Hasan Dam, “Din, Ahlak ve Değer” (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti., 2016), s.71.

³¹En-Nahl, 12/90.

yasaklanan erdemsizlikler de vardır. Bu değerlerin ve erdemsizliklerin her biri başlı başına müstakıl konu olma özelliğine sahiptir. Bundan dolayı çalışmamızda, sadece İfk hadisesindeki ahlaki hususlar ele alınarak incelenmiştir.

1.4. Ahlakın Amacı

Ahlak ilminin temel gayesi iyi huyların ve yüksek hasletlerin insanlara kazandırmaktır. İslâm düşüncesinde insan beden sıhhatini önemseydiği kadar ruh sağlığını da muhafaza etmek ve geliştirmek zorundadır. Kur'an-ı Kerim'de kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayın iyilik yapın buyrulmaktadır. Bedeni tehlikelere karşı insanın kendini sakınması gerektiğini ve ahlakî eksikliklere ve manevi hastalıklara karşı ikaz etmektedir. İslâm ahlakçıları, ahlak ilmini ruhi tıp olarak ifade etmiştir. Ahlakîyat bize hayır ve şer hakkında bilgi vermeyi insan olarak uymak zorunda olduğumuz kaide ve kanunları görev ve sorumlulukları tanıtmayı böylece toplumsal bakımdan mükemmel bir insanlık ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Ahlak ilmi bu amacına ulaşmak için psikoloji sosyoloji gibi ilimlerin verilerini de kullanmaktadır.³² Ahlakın genel gayesi kişiyi kendisi ve çevresiyle birliktelik içinde mutlu etmektir. Birçok filozof ahlakî eylemin amacının mutluluk olduğunu dile getirmişler. İslâm ahlakının gayesi insanların Yüce Allah'ın rızasını kazanarak dünya ve âhiret mutluluğuna erişmelerini sağlamaktır. Hz. Peygamber bir hadisinde *"Ben güzel ahlakı tamamlamak üzere gönderildim."* diyerek İslâm ahlakının amacını belirlemiştir. Yüce Allah insanın ahlakını güzelleştirip mükemmelleştirmesini istemiştir. Bunu kişinin kendi gayretine bırakmıştır. İşte ahlakın gayesi insanın bu eksik yönünü mükemmelliğe tamamlayarak gerçek mutluluğa ulaştırmaktır.³³

Yunan ahlakının gayesi ise saadettir. Saadet amacına ulaşmak için her türlü aracı vasıtayı kullanmayı önermektedir. Hristiyan ahlakında amaç ezeli yaşamdır. Bu fikir Yahudi dininden gelmektedir.³⁴

Ahlakın insan hayatı için iki önemli maksadı öne çıkmaktadır. Öncelikle insan ile bağlantı kurup iç dünyasına, değerlerine, önceliklerine, ihtiyaçlarına, anlam

³²Mustafa Çağrı, a.g.e., s.20-22.

³³İsmail Hakkı Aydın - Eyüp Bekiryazıcı, *İslâm Ahlak Esasları ve Felsefesi*, Yenda Yayınları, İstanbul 2010, s. 23-25.

³⁴Hilmi Ziya Ülken, *Ahlak*, 3. baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016, s.35-42.

ve huzur arayışına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Diğeri ise insanı geliştirmektir, yüceltmek onu daha üstün değerlerin ilkeleri dünyasına ulaştırmaktır. Ahlak kendini geliştirmek için bazen isyan eder, yıkar, devrim yapar. Ahlakın isyanı yıkmak için değildir. Aksine inşa etmek içindir. Ahlak dediğimiz şey dinamik ve tamamlanmamıştır. Ahlakın gerekliliği içinde bulunan toplumun eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Ahlak bir bilinç halidir. İnsanın tabiatında duygular ve arzular mevcuttur. Bu da insan davranışlarını ortaya çıkaran önemli bir etkidir. Antik çağda kişinin duygu ve aklı hep karşı karşıya getirilmiştir. Ahlakî davranışı bilinçli olarak ortaya çıkaran akıldır. Duyguları ise insanı bencil bir varlık yapmaktadır. Bu nedenle duyguları bizim kötülüğümüz için çalışan bir düşman olarak görmüşlerdir. Günümüzde ise insan bir bütün olarak ele alınmaktadır. Akılda duygularımızda bizim öz malımızdır. Duygularımızın davranışlarımız üzerinde etkisini dikkate alarak ahlaklı bir hayat sürmenin yolunu bulunmalıdır. Birey yaptığı eylemlerin faili olduğunu bilmeli ahlakî sorumluluğunun farkına varmalıdır. Maddeci anlayışa göre birey kendi arzularıyla yapmayacağı cömertlik fedakârlık gibi eylemleri toplumsal yapıya uymak için yapmak zorundadır. Ahlakî fiili belirleyen en önemli unsur niyettir. Kant'ın deontolojik anlayışına göre de eylemleri değerli kılan niyettir. İnsanda ahlak düşüncesi yalnız olmadığını fark etmesi ile ortaya çıkar. Bu duygunun bilince taşınması ile gelişim süreci başlar. Ahlakın esasını meydana getiren değerler belirginleşir. Eski Yunan Tanrıları kendisiyle ilgilenen kendini düşünen salt bir varlıktı. Evren Tanrı'nın kendi üzerine düşünmesiyle ortaya çıkmıştı. Yani İbrahim'i dinlerde olduğu gibi bilinçli kasıtlı bir yaratma yoktu. Evrene ilgisiz Tanrı anlayışında ahlakî açıdan denetim ve sorumluluk olmadığı için Tanrıya karşı da bir sorumlulukları yoktu. Ahlak üstüne bir düşünce üretmek bir zorunluluktur. Tanrının emri olan ahlak düşüncemizin değil kulluğun konusu olmaktadır. Dinî ahlakın pratiğe dönük olması dinin amaçları ile uyumluluk göstermektedir. Ahlak bireyin günlük hayatta gözettikleri yasalardır.³⁵

1.5. Ahlak Eğitimi

Eğitim kişinin tüm kabiliyetlerini inanç bilgi ve alışkanlıklarını, inanç bilgi ve bilim ışığında eylemlerinde iyi ve istikrarlı davranışlarla yönlendirme sürecidir.

³⁵Mehmet Evkuran, *Ahlak Hakikat ve Kimlik*, 2. baskı, Araştırma Yayınları, Ankara 2019, s. 11-24.

Ahlak eğitimi ise bireyi ahlakî eylemlerinde ve hayatında yüksek ahlaklı yaşayacak şekilde yönlendirmektir. Çocuk güzel ahlakî davranışları doğuştan getirdiği yetenekleri, benimseme kapasitesi nispetinde önce ailede, sonra okulda benimsemeye başlamaktadır. Sonra da toplumun diğer kurumlarında çeşitli olaylarla pekiştirmeye devam etmektedir. Eğitim ve ahlak arasında sıkı bir bağ vardır. Din eğitimi ve genel eğitimin amacı ahlaklı bireyler yetiştirmektir. Toplum fertlerinin ve tüm insanlığın hayrına ve yararına mutluluğuna hizmet edecek kendi mutluluğunu da insanlara aktarabilecek kişiler eğitmek olmuştur. Böylece olgun davranışlarla mutlu sağlıklı bir toplum ve insanlık camiasına ulaşmak ana hedef olmaktadır.³⁶ İnsan terbiye edilmeye müsait bir varlıktır. Buna ihtiyacı vardır. Terbiye insanı içinde bulunduğu durumdan daha üstün bir duruma getirme çabasıdır. Kur'an eğitiminin amacı insanları gerçek bilgiye ulaştırmaktır. İnsanlar arasında anlaşmazlıkların sebebi kalp gözlerinin kapatılmış olmalarıdır. Kur'an'ın yaratılmışlara karşı istediği bakış onlara aklın ve duygunun beraber bakmasıdır. Öğretim asırlardır birikmiş olan bilginin yeni nesillere aktarılmasıdır. Eğitim bu bilgilerle ahlaka, âdetlere, hukuka, dine ait değerlerin yeni nesillerce benimsenmesi aklın yanında ruhunda bütün yeniliklerinin birlikte çalışmasıdır.³⁷

1.6. Ahlak Eğitiminin Amacı

Ahlak din gibi, değişmez ve evrensel ilkelere muhtaçtır. İnsanın fitratında adalet, iyilik ve merhamet gibi ebedi ve evrensel ilkeler vardır. Ahlakın gayesi yaratılanların en şerefli insanın ruhunu her türlü kirlilikten temizlemek ve ebediyete doğru yöneltmektir. En mükemmel yaratılmış insanın içi bir takım arzular ve hırslarla doludur. Dinin insandan beklediği, fani olan bu dünyada ve âhirette mutlu olabilmek için bütün arzulardan, nefsanî duygulardan kendisini kurtarmaya çalışmasıdır. Bütün ahlaksızlıklar bu arzu ve isteklerden, tatmin olmayan şehvetten doğmaktadır. Kur'an-ı Kerim bize nefsanî arzulardan kurtuluşun yollarını göstermektedir. Ahlakın istediği de böyledir. Kur'an ahlakının amacı, insanın kötü huylardan, kötü duygulardan arınması, yerine iyi ve güzel değerlerin yerleşmesidir. Kur'an insanın aklına hitap etmektedir. Fakat dinin asıl hedefi insanların iradesini ve

³⁶Süleyman Hayri Bolay, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Nobel Yayınları, Ankara 2009, s.217.

³⁷Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Gün Yayınları, Ankara 1998, s.19-20.

ruhunu güçlendirmektir. Zulüm, fuhşiyat, kin, nefret, kıskançlık ve düşmanlık gibi bütün ahlak dışı tavırlar ruhun zayıf olmasından kaynaklanmaktadır. Ruhen güçlü olan insanlar ahlaklı insanlardır. Kur'an'a göre en güzel surette yaratılan insan, maddi ve manevi olarak suretini ya muhafaza eder ya da kaybederek aşağıların aşağısına düşür. Bu durum insanın alacağı eğitime bağlıdır. Kur'an'da zulmün sebebinin cahillik olduğu bildirilmektedir. Ahlaksızlığın temelinde eğitimsizliktir. Bireylere Yüce Allah tarafından övülen ve emredilen, toplum tarafından kabul gören ve beğenilen erdemlerin, ahlak esaslarının kazandırılması, Yüce Allah tarafından yerilen ve yasaklanan davranışlardan uzak tutulması önemlidir. Bunun için doğru bir eğitim çok gereklidir.³⁸

İbn Miskeveyh tıp ile ahlak eğitimi arasında ilişki kurmuştur. Ahlakî eğitimde tıptan yararlanılması gerektiğini öne sürmüştür. Bedeni tıp ne derece önemliyse ahlakî tıp da o derece önemlidir. Çünkü ahlakî sağlığı koruyucu tedbirler almak ve bozulan ahlakî iyileştirmek için bazı faaliyetler gereklidir. Nefis, düşünce tembelliğine düşerse, donuklaşır, ahmaklaşır iyi unsurlardan uzaklaşarak hayvan düzeyine iner. Ruhî ve aklî hastalıkların başlıca sebebi öfke, aşırı ihtiras hüzn, aşk, değersiz şeylere karşı fikrî saplantı gibi muhtemel ve geçici şeylerdir. Çocuk gelişme döneminden itibaren fikrî değerlere ilgi gösterirse sıkıntılara katlanmayı öğrenir, gerçeğe karşı ünsiyet kazanır, düşünce cehdinde sıkıntılara katlanmayı öğrenir. Çocuklarda küçük yaştan itibaren ahlakî bazı huylar kendini belli etmeye başlamaktadır. Yetişkinler kötülüğün farkında olduğu için kötülüğünü gizlemek ihtiyacı duyduğu halde çocuklar şuurlu ve kasıtlı olarak kötülüklerini gizleyemezler bu yüzden çocuğun eğilimleri kolaylık anlaşılabildiği gibi ahlakî eğitime cevap verme durumu da kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Ahlak eğitimi için elverişli dönem çocukluk çağıdır. Eğitim ve öğretim hayatın her döneminde faydalı olmakla birlikte çocukları rezaletlerden arındırmak daha kolaydır. Zamanında ahlak eğitimi verilirse faziletleri ve hikmeti kazandırmak, hazlarını dizginleme istidadı kolaylaşmaktadır. Buna karşın çocuklar ihmal edilir eğitim öğretimle ahlakî formasyon kazandırılmazsa her insan kendi başlangıç doğası ile yetişir ve bütün hayatı çocukluğundaki bu duruma göre şekil almaktadır. Akıl, basiret gibi yüksek

³⁸Mehmet Müftüoğlu, *Nahl 90. Âyet Bağlamında Ahlâk Eğitimi*..., s.27-28.

ahlakî erdemlerden çok duygusal hayvani bencil eğilimler ağır basmaktadır. Eğitimi ihmal edilen çocuklar kötü huylar kazanmış ve bu huylar onlarda yer etmiş olarak yetişmektedir. İnsan varlığının başlangıcından itibaren önce ailesinin sonra kendi kendini doğru yola iletebilmesi için İlahî doğru bir dine muhtaçtır.³⁹

1.7. Ahlak Eğitiminin Metodu

Ahlak eğitimi, din eğitiminin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bundan dolayı İslâm din eğitimi ile ahlak eğitimi aynı amaç doğrultusunda birleşmiştir. Din eğitimi ile ahlak eğitiminin dünya ve âhiret hayatını içine alacak şekilde verilmesi çocuğun ruhi ve manevi güçlerini harekete geçirerek dini ve ahlakî hayatına yansması bakımından önemlidir. Ahlak eğitimi ahlakî kuralların, fiillerin ve görevlerin öğretilmesiyle başlamaktadır. Çocuğa sadece bu kuralların neler olduğunun bilgisinin verilmesi değildir. Ayrıca hayatıyla bu kuralları uyumlu hale getirecek şekilde hazırlanmasıdır. İffetli olmak, affedici olmak, sabırlı olmak, yalan söylememek, iftira etmemek, dedikodu yapmamak İslâm ahlakının temelini oluşturmaktadır.⁴⁰

İslâm toplumu kurarken sadece cezai yaptırımlara başvurmaz. Öncelikle korunma ilkesine başvurur. Fıtri içgüdülere savaş açmaz onları düzene koyup tahrik edici unsurlardan uzaklaştırarak temiz bir ortam garanti eder. İslâm'ın eğitim sisteminde esas olan sapma eğilimini en aza indirme, fitneyi bertaraf etme, insanı tahrik eden baştan çıkaran sebeplerin önüne geçmeye bunun yanında yasal ve temiz yollarla doğal tatminin önündeki engelleri kaldırmaya çalışır.⁴¹ Yüce Allah Müslümanları eğitirken kötü düşüncelerden uzak bir ümmet meydana getirmek istemiştir. Kalpleri arınmış, içi huzurlu ahlaklı bir ümmet istiyor. Günümüzde psikologlar küçük yaşta görülen bazı olayların çocukların tüm yaşamını etkilediğini tedavilerin zor olduğunu sinirsel bazı hastalıklara yol açabileceğini söylemektedir. Yüce Allah bunu bildiği için bazı ahlakî kurallar belirlemiştir.⁴² Çocuklar için ahlakın kaynağı ailedir. Temiz ve insancıl duygularla dünyaya gözlerini açan çocuk kendini çevrenin kötü etkilerinden ailesine şefkat ve sevgi ile sığınarak

³⁹Mustafa Çağrııcı, *İslâm Düşüncesinde Ahlak*, 7. baskı, Dem Yayınları, İstanbul 2016, s.227-234.

⁴⁰Mehmet Müftüoğlu, *Nahl 90. Âyet Bağlamında Ahlak Eğitimi...*, s.30.

⁴¹Seyyid Kutup, Trc. Salih Uçan - Vahdettin İnce - Mehmet Yolcu, *Fizılâl-il Kur'ân*, İstanbul 2003, Cilt:7, s. 498.

⁴²Seyyid Kutup, *a.g.e.*, Cilt:7, s.506-507.

korumaktadır. Aile dışında çocuk hayatı bütün bu hayat kavgasında haklı isteklerle ahlakî ideallere bağlandığını görmektedir. Aile ahlak temeline dayanan içtimaî bir kurumdur.⁴³

Dinin bütün kurallarının inanç, ibadet ve davranışların ahlakî boyutu vardır. Dindar kişi dinin belirlediği değerlere göre hareket etmek ve yaşamak zorundadır. Ahlak dinin tamamı olmasa da sabit ve değişmeyen özüdür. Hz. Peygamberlerin ve gönderilen kitapların gönderiliş amacı, insanlara bu değerleri emrettiği şekilde davranmalarını sağlamaktır. Kur'an, adalet, ihsan, akrabaya hakkını verme gibi temel ahlakî değerleri ve erdemlerin yapılmasını isterken, zina vb. her türlü çirkin işleri, yasaklamaktadır. Hz. Peygamber hakkında da: *“Şüphesiz sen en büyük ahlak üzere sin”* buyurmakla onun ahlakî yönüne işaret etmektedir. İslâm dininde, başta iman olmak üzere, adalet, ihsan, sabır, şükür, huşu, doğruluk, iffet, şecaat, cömertlik, af, hoşgörü, ahde vefa, yumuşak huyluluk, nasihat, hak söz, Yüce Allah'tan yardım dilemek, tövbe, duâ, Allah'a güven, tevekkül ve takva gibi Kur'an ve Hz. Peygamberin övdüğü ve teşvik ettiği birçok değer bulunmaktadır. Buna mukabil, bu değerlerin zıddı olan, zulüm, iffetsizlik, yalancılık, iftira, cimrilik, şirk ve küfür gibi yerilen ve yasaklanan erdemsizlikler de vardır. Bu değerlerin ve erdemsizliklerin her biri başlı başına müstakil konu olma özelliğine sahiptir.⁴⁴

1.8. Ahlak Eğitiminde Ailenin Rolü

İslâm inancına göre her doğan fitrat üzerine doğar. İnsanların eşit olarak doğması dinin başlıca ahlakî temellerindendir. Bütün herkesin temeli bir anne ve bir babaya dayanmaktadır. Renk, ırk, cinsiyet gibi ayrımlar yapılmayarak bütün insanların başlangıç itibariyle eşit olduğu fakat ergenlik çağından sonra sergilediği davranışlar onun iyi ya da kötü bir insan olma sıfatını kazandırmaktadır. Herkes doğuştan eşit ve masum olarak dünyaya gelir. Yüce Allah insanlara muamele ederken adaletli ve ihsanla davranmamızı istemektedir. Çünkü bütün insanlar eşittir. Bir kişiyi diğerine üstün tutmak Yüce Allah'ın kanunlarına karşı gelmektir. Bu yüzden başka dinlerin mensubu insanlar İslâm beldelerinde huzurlu yaşamışlardır.

⁴³Nurettin Topçu, *Ahlak*, 5. baskı, Dergah Yayınları, İstanbul 2015, s.203.

⁴⁴Mehmet Müftüoğlu, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yûsuf Kısâsı*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 2021, s.36.

Dine göre insanlar hem birbirlerine hem de Yüce Allah'a karşı sorumludur. İslâm dini kul hakkına çok önem vermiştir. Bu yüzden insanlar birbirine karşı tavırlarında çok dikkatli olmuşlardır. Din insanların yaratılmışlara zarar vermemesini ve birbirlerine faydalı olmasını istemektedir. Esasen din kaynağını yaratandan alan bir ahlak sistemidir.⁴⁵

İnsanın ahlakının ne olduğu anlamak için nasıl bir yapıya sahip olduğunu bilmemiz gerekmektedir. İnsan kelimesi ünsiyet ve nisyan şeklindeki iki zıt kelimenin anlamını içermektedir. Ünsiyet yakınlık demektir. Kişi kendisini tanıyıp kendi ile barışık olursa ailesi, çevresi ile de barışık ve Yüce Allah'ın yaratılış gayesine uygun yaşar. Kişi kalbindeki çelişkileri yok ettikten sonra daha şahsiyetli ve daha ahlaklı bir hayat yaşamaktadır. Nisyan kavramı ise insanın boş vermişliğini ifade eden bir kavramdır. Kendisiyle yaratıcısı ile çevresi ile barışık olmayan kişi dengesiz ve tutarsızdır. Her durumda tedirgindir.⁴⁶

İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Kişi belli bir çevre ve aile içinde dünyaya geldiğine göre onun daha başlangıçta kendisini veriler içinde bulması normaldir. İnsan güzel ahlaklı olup olmama tercihinde bulunabileceği bir yaşa varıncaya kadar içinde bulunduğu çevrenin etkisinde kalacaktır. İnsanın yaşamının başında aile eğitimine ihtiyaç vardır. İnsanın yaşamının başında alacağı aile eğitimi onun ahlakı eğitim ve terbiyesi ahlakî yapısının oluşmasında önemli bir yere sahiptir. Gerek aile gerek öğretmen gerek, eğitimciler tarafından uygulanacak olan pedagojik yöntemle bireyde güzel ahlak oluşturma yanısıra önceden edinilmiş olan ahlakî yapının değiştirilmesi de mümkündür. Çocuğun güzel bir ahlaka sahip olmasını sağlamak anne babanın görevlerindendir. Yaşamının başından itibaren eğitimden uzak kalan birey doğasının esiri olur bütün hayatını doğasının vereceği emirler doğrultusunda yaşamaktadır. Kâmil insan olma yolunda ya da Yüce Allah'ın halifesi olma ilkesi ile bağdaşmayan bu durum insanın nefsinin ve öfkesinin tuzaklarına düşmesini sağlamaktadır. Bunların yaşanmaması için ahlakî oluşum da pedagojik

⁴⁵Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1998, s.115-117.

⁴⁶Gürbüz Deniz, *İslâm Ahlak Felsefesinin Esasları*, thk. Müfit Selim Saruhan, 1. baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s. 83.

unsurun ne kadar önemli anlaşılmış olmalıdır. Bu bağlamda eğitimcilere, öğretmenlere, rehberlere, ihtiyaç vardır. ⁴⁷

2. KUR'AN VE AHLAK

2.1. Kur'an ve Ahlak İlişkisi

İnsanda ahlak fikri din kadar eski köklü ve yaygındır. İslâm öncesi cahiliye toplumunun da bir ahlakı vardır. İslâm peygamberi bulunduğu toplumun ahlakı özelliklerini reddetmek yerine bunlardan uygun bulduğunu İslâm dini bağdaştırdı. Fakat İslâm cahiliye ahlakının devamı değildir. İslâm ahlakı davranışın yapılışında niyete önem vermesi yönüyle cahiliye ahlakından farklıdır. Cahiliye devrinde ahlak mürüvvet kavramı ile tabir edilirdi. ⁴⁸ İslâm ahlakının temel kaynakları Kur'an ve sünnettir. Kur'an kulun Rabbiyle, kendisiyle, diğer yarattığı tüm yaratıklarla olan ilişkilerini emirler ve yasaklar çerçevesinde âyetlerde açık bir şekilde bildirmiştir. Sünnet Hz. Peygamberin söz ve davranışlarıdır. Her fırsatta güzel ahlakı tavsiye eden, ahlak bakımından insanların en güzeli. Yine de ahlakının güzelleşmesi için gayret göstermiştir. Sahabeye güzel ahlak konusunda örnek olmuştur. Kötü ahlaktan ise Yüce Allah'a sığınır. Kıyamet günü müminin mizanında güzel ahlaktan daha ağır bir şey olmadığını, Yüce Allah'ın söz ve fiilleri çirkin olan kimselere son derece öfkeli olduğunu haber vermiştir. Hz. Peygamber, ahlakını güzelleştiren kimseye cennetin en yüksek makamından bir köşk verileceğine kefil olduğunun müjdesini vermektedir. ⁴⁹ Güzel ahlak ile ilgili güvenilir olan sıkça gündeme gelen doğrudan ahlak kelimesinin geçtiği ve dini alanda ahlakın önemini belirten bazı hadisler şunlardır:

“Ben ahlakı güzellikleri tamamlamak üzere gönderildim.”

“İyi güzel ahlaktır. Kötü içini kurcalayan ve insanların görmesini istemediğin şeydir.”

“İmanı mükemmel olan mümin, ahlakı en güzel olandır.”

“Mizanda güzel ahlaktan daha ağır hiçbir şey yoktur.”

⁴⁷Anar Gafarov, *Nasirüddin Tusî'nin Ahlak Felsefesi*, İsam Yayınları, İstanbul 2011, s. 200-201.

⁴⁸Mustafa Çağrı, *a.g.e.*, s.35-38.

⁴⁹Mehmet Müftüoğlu, *Nahl 90. Âyet Bağlamında Ahlâk Eğitimi ...*, s.25.

“En hayırlınız, ahlakı en güzel olanınızdır.”⁵⁰

İslâm dini bütün insanlığa hitap eden bir dindir. İslâm da dinî emirler ahlakî görevler birbiriyle bir bütündür. İslâm da dini emirlere ahlakî görevler birbiriyle kaynaşmıştır. Dini emirler aynı zamanda ahlakî bir görevdir. İslâm’ın hayattaki hedefi ahlakî amacı gerçekleştirmektir. İslâm da ibadetlerin özünde ahlakın ön planda olduğunu görülmektedir.⁵¹

Kur’an’da üç farklı ahlak kategorisi yer almaktadır. İlki Allah’ın ahlakî vasfını anlatan kavramlardır. Bu grubu Yüce Allah’ın Rahim, Kerim, Azim gibi isimleri oluşmaktadır. İlâhîyatçılar buna İlâhî ahlakta demişlerdir. İkinci grup ise insanın Yüce Allah ile olan ilişkisi ile alâkalıdır. İnsanın Yüce Allah’ın eylemine karşı tepkisi dinin kendisidir. İnsanın Yüce Allah’ın emir ve yasaklarına yerine getirmesi hem ahlakî hem de dini öğretilerdir. Yüce Allah’ın sonsuz merhameti lütfu yanında gazabı öç alması itaatsiz edenleri cezalandırılması insanın yaratıcıya karşı ahlakî tutumunun sonucudur. Üçüncü grup ise insanın kendisiyle aynı topluluk içinde yaşayan diğer bireyler ile olan ilişkisini anlatan ana ahlakî prensipleri kapsamaktadır. İnsan çevresine karşı doğru ve adaletli davranmalıdır. Kimseye haksızlık etmemelidir. Aynı şekilde Yüce Allah kullarına zulmetmeyeceğini beyan etmektedir. Kur’an’da insanın kendisine de haksızlık etmemesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kısım bizim sosyal ahlak sistemimizi oluşturmaktadır. İnsanın ahlakının İlâhî ahlaka dayanması yaratıcının merhameti affedici olma gibi özelliklerinin insana yansımış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu üç grup birbirinden ayrı değildir. Yüce Allah’ın bilgisi dışında olan hiçbir şey yoktur. Buda bu üçlü arasındaki bağı vazgeçilmez kılmaktadır.⁵²

Kur’an’a göre insan diğer varlıktan üstün yaratılmıştır. Yaratılmışların en şerefliisidir. İnsanın üstünlüğü düşünebilen, işiten, gören, duyan, âlet yapan, medeniyet inşa eden, dönüştüren bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebep ile Yüce Allah insanı yeryüzüne halife seçmiştir. İnsanın iyiliğe ve kötülüğe

⁵⁰Ahmet Ürkmez, *a.g.e.*, s.68.

⁵¹Hüseyin Peker, *a.g.e.*,s.188.

⁵²Toshihiko Izutsu, *Kur’an’da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Trc. Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul 2013, s. 61-65.

yatkınlığı tabiatı gereği nötrdür. Ahlak çift kutupludur. İnsan yaratılışı itibarı ile ıstırap, sıkıntı veren şeylerden kaçarak haz, mutluluk veren şeylere yönelmektedir. Akıl, sağduyu ve vicdan ölçüsüne dayanan ahlakî eylemler iyi ve doğru, haz ve zevke dayanan davranışlar kötü ve yanlış olarak kabul edilmektedir. Kur'an insanın arzularına uyma eğilimini insanın zayıflığı olarak görmektedir. Aynı zamanda insanın arzularına uyma yönelimi antropolojik bir gerçekliktir. Kur'an-ı Kerim'de bu arzuların köklülüğünü ifade etmek için nefis kavramı kullanılmaktadır. İnsanın arzuları tabiatının parçasıdır. Fakat ona uymak zorunda değildir. Bu zayıflığını kontrol edip akli melekelerini kullanarak ahlakî eylemi sergilemelidir. İnsanın acelecilik, mala düşkünlük, cimrilik nankörlük, zulüm ve cehalet gibi zayıflıkları vardır.⁵³

Kur'an-ı Kerim'de ahlak kavramı niteleyen ve yerine kullanılan bazı sözcükler mevcuttur. Güzel ahlak ile ilgili salihat, amel-i salih, ihsan, hasenat, maruf, hayr, birr gibi kavramlar kullanılmıştır. Kötü ahlak ile alâkalı münker, sad, seyyiat, şer benzeri ifadeler yer almaktadır. İslâm ahlakçıları davranışları fazilet yani erdem ve rezilet yani erdemsizlik olarak iki kısma ayırmıştır. Fazilete hamime övülen davranışlar; rezilete zemime yani yerilen davranışlar denilmiştir.⁵⁴

İslâm ahlakı kaynağını Kur'an'dan alan vahiy ürünüdür. Kur'an ahlakı bazı örf ve adetlere de yer vermektedir. Ahlakî ilkelerin kaynağını insanüstü varlığa dayandırırken insan ve insandan kaynaklı davranışları da esas almaktadır. Bireyi, toplumu, aileyi yaşamın her sahasını kapsayan İslâm ahlakının evrensel bir yapısı bulunmaktadır. İmanın, amelin, ibadetin birbirini desteklediğini bunlardan birindeki eksiklik diğerini etkilemektedir. Bu yönüyle İslâm ahlakı bütüncül bir yapıya sahiptir. Kur'an direk ahlakî erdemlerin hayata geçirilmesi ve erdemsizlikten uzaklaşılmasını emretmektedir. İslâm ahlakının dünya ve âhiret mutluluğu arasında bağ kuran dinamik bir yapısı vardır. İslâm ahlakının tam olarak uygulandığı asr-ı saadet dönemi Kur'an ahlakının başarısını göstermektedir. Yüce Allah son peygamber olarak Hz. Muhammed'i ve Kur'an-ı Kerimi tüm insanlığa göndermiştir.

⁵³İlhami Güler, *İman Ahlak İlişkisi*, 1. baskı, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2003, s. 99-101.

⁵⁴Ömer Aydın, *Kuran-ı Kerimde İman Ahlak İlişkisi*, 2. baskı, İşaret Yayınları, İstanbul 2016, s.11.

İnsan ve toplumun huzurunu sağlayacak, mutlu kılacak, toplumsal sorunlara çözüm olacak tek mükemmel sistemdir.⁵⁵

2.2. Kur'an'ın Ahlak Eğitimi

Fatiha suresinin altınca ayetindeki dua niteliğindeki “*Bizi doğru yola ilet*” ifadelerine karşı Yüce Allah adeta cevap niteliğinde bir sonraki sure olan Bakara suresi ikinci ayetinde “*Bu, kendisine şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için yol göstericidir*” ifadelerle, inananlara, aynı şekilde Bakara suresi 185’inci âyetinde “*insanlar için yol göstericidir*” ifadeleriyle tüm insanlığa rehberlik ettiği bildirilmektedir.

Görüldüğü gibi Kur'an'ın gönderiliş gayesi insana rehberlik etmek, irşad etmek onu eğitmektir. Kur'an vasıtasıyla kullarını eğiten Yüce Allah, kendi kudretiyle yaratmış olduğu insanın zaaf ve arzularını, anlayış ve kabiliyetlerini bildiği için onun durumuna en uygun eğitim yöntemlerini sunmaktadır. Ahlakî değerlerin kazandırılmasında Kur'an'ın belli başlı ahlak eğitim metotları dikkatimizi çekmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

2.2.1 Örnek Alma Metodu

Arap dilinde kudve veya üsve⁵⁶ olarak da ifade edilen, bir şeyi veya herhangi birini örnek edinmek, peşinden gitmek, taklit etmek şeklinde anlaşılan örnek alma, insanın davranışlarını, ahlakını beğendiği, sevdiği, benimsediği, bundan dolayı da değer verdiği kimseleri taklit etme duygusudur. Çocuğun anne-babasını, öğrencinin öğretmenini, çırağın ustasını, askerin komutanını ve Müslüman'ın peygamberini örnek alması bu duygunun sonucudur.⁵⁷

Aşağıda meali verilen ayet Hz. Peygamberin her Müslüman için örnek alınması gereken şahsiyetlerin başında geldiğine işaret etmektedir.

⁵⁵Ömer Aydın, a.g.e., s.199-201.

⁵⁶el-Meâcim el-arabiyye, md. “kudve”, Erişim 26 Kasım 2019. <https://www.almaany.com/>

⁵⁷M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, 7. Basım İfav, İstanbul 2008 s.41.

*“İçinizden Allah’ın lutfuna ve âhiret gününe umut bağlayanlar, Allah’ı çokça ananlar için hiç şüphe yok ki, Resûlullah’ta güzel bir örneklik vardır.”*⁵⁸

Anne baba da bir çocuk için taklit ettiği ve örnek aldığı şahsiyetlerin başında gelmektedir. Çünkü anne baba çocuğunun eğitiminden ve terbiyesinden birinci derecede sorumlu kişilerdir. Lokman (a.s.) Kur’an tarafından günümüz anne babalarına evlat terbiyesinde örnek alınabilecek bir şahsiyet olarak sunulmaktadır. Lokman (a.s.) oğluna yaptığı öğüdüyle

Yüce Allah’a şükürü, nankörlük edilmemesi, şirk koşmaması, anne-babaya minnet duyulması, namazın özenle kılınması, iyiliği emredip kötülüğe karşı koyması, başına gelenlere karşı sabretmesi gerektiği, insanlardan yüz çevirmemesi, vakarlı yürümesi, konuşma esnasında sesini yükseltmemesi gibi önemli ahlaki esasları tavsiye etmiştir.⁵⁹ Kur’ân’ı Kerim dikkatlice okunduğunda Hz. İbrahim’in tevhid inancı mücadelesi, Hz. Yûsuf ve Hz. Meryem’in iffeti, Hz. Mûsa ve Hz. Şuayib’in sabrı örnek alınacak temel ahlaki erdemlerdendir. Ahlak eğitiminde dikkat edilecek en önemli hususlardan biri, çocuğu bir takım ahlâkî zafiyetleri bulunan kişilerden uzak tutmaktır.⁶⁰

2.2.2 İyi ile Kötüyü Tanıtma

Kur’an, insanların kazanması gereken bir takım faziletlerle sakınması gereken bir takım reziletleri, yani iyi ile kötüyü, hayır ile şerri tanıtmak suretiyle iyi olanı yapmaya, kötü olandan da sakınmaya teşvik etmektedir. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

*“ Allah’ın nasıl misal verdiği görmüyor musun? İyi bir söz, kökü sağlam, dalları gökyüzüne yükselmiş Rabbisinin izniyle her zaman meyve veren bir ağaç gibidir. Fena bir söz ise, gövdesi yerden koparılmış ve artık tutunacak yeri kalmamış kötü bir ağaç gibidir”.*⁶¹

Temsili bir anlatımla sunulan bu misalde iyi söz övülmekte ve kötü söz yerilmektedir.

⁵⁸Ahzab, 33/21.

⁵⁹ Lokman, 31, 12-19.

⁶⁰Kınalızâde Ali Çelebi, Ahlâk-ı Alâî, çev. Murat Demirkol, Fecr Yayınları, Ankara 2019, s. 321.

⁶¹ İbrahim, 14/24-26.

*“Ey iman edenler zannın birçoğundan sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını araştırmayın. Birbirinizi arkadan çekiştirmeyin. Hanginiz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır? Ondan tiksiniyorsunuz. Allah’tan sakının, Allah tövbeleri kabul eder”*⁶² mealindeki ayette de Yüce Allah zannın, tecessüsün ve arkadan çekiştirmenin kötülüğünü dile getirerek bu tür gayrî ahlakî davranışlardan sakındırmaktadır.

2.2.3 Teşvik ve Uyarma

Ahlakî erdemlerin kazandırılmasında ve zıddı olan erdemsizliklerden sakındırılmasında Kur’an’ı Kerim’in sunduğu metotlardan bir tanesi de teşvik ve uyarmadır. Toplumsal hayatın ayakta durması için bireyler arasındaki ilişkilere önem veren Kur’an, bu ilişkilerin düzenli bir şekilde devam etmesi için mümin kâfir ayırt etmeksizin birtakım kurallar koymuş ve bu kurallara uyulmasını istemiştir. Mesela *“Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden bilâhare yükümlülüklerini eksiksiz yerine getiren ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar müstesna; onlara verdiğiniz söze süresi doluncaya kadar riayet ediniz. Allah haksızlıktan sakınanları sever”*⁶³ mealindeki ayetle Yüce Allah, ahde vefa gösteren müminleri sevdiğini bildirerek ahde vefaya teşvik etmektedir.⁶⁴

Aynı şekilde, adil olanları sevdiğini bildirmek suretiyle insanlar arasında hükmederken adaletle hükmedenleri sevdiğini bildirerek adaleti,⁶⁵ *“Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse bilsin ki Allah öyle bir kavim getirecektir ki Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı vakarlıdırlar; Allah yolunda cihad ederler ve hiç kimsenin kınamasından korkmazlar. İşte bu Allah’ın dilediğine verdiği bir lütfudur. Allah’ın lütfu geniştir; O, her şeyi bilir”*⁶⁶ mealindeki ayetle müminlere karşı alçak gönüllü ve kâfirlere karşı

⁶²Hucurat, 40/12.

⁶³ Tövbe, 9/4.

⁶⁴ Fatma, İlgin, *Kur’an’da Sevgi Kavramının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne, 2021. s. 112.

⁶⁵ Maide, 5/42.

⁶⁶ Ali İmran, 3/146.

onurlu davranışları, kınayanların kınamasından çekinmeden söyleyenler övgüyle zikredilerek bu tür erdemli davranışlara teşvik ediliyor.⁶⁷

İyilik yapanlara, yaptıkları iyiliğin karşılığıyla ve daha fazlasıyla mükâfat verileceği, yüzlerini herhangi bir zilletin kaplamayacağı, bunların cennetliklerden olduğu ve orada daimi kalacakları müjdelenerek iyilik teşvik edilirken, kötülük yaparak kötülüğün vebalini yüklenenlere, yaptıkları kötülüğün misliyle cezalandırılacağı, kendilerini bir zilletin kaplayacağı, Allah'a karşı onları koruyacak kimsenin bulunmayacağı, bunların cehennemliklerden olduğu ve cehennemde ebedi kalacakları bildirilerek kötülüklere karşı uyarılmaktadırlar.⁶⁸

2.2.4 Kıssa ile Eğitim

Kur'an'ın, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Lût, Hz. Yûsuf, Hz. Âdem'in iki oğlu ve benzeri kıssaları incelendiğinde, kıssaların iman ve ahlâk ilkelerine işaret ettiğini, bu ilkelerin insanlara nasıl kazandırılmak istendiği görülmektedir. Din eğitiminde kullanılan ve eğitim metotlarında önemli bir yeri olan Kur'an kıssaları, kıssada geçen peygamber ve Allah dostu gibi, olumlu izler bırakan şahsiyetlerin üstün ahlâk ve erdemleri ile Karun, Nemrut, Firavun gibi olumsuz iz bırakmış şahsiyetlerin kötülükleri, İslâm din eğitiminin hemen her kademesinde ailede, okulda, camilerde tarih boyunca anlatılmıştır. Genelde öğüt niteliğinde ve insan fıtratına uygun bir metot olan kıssa ile eğitim, insanın kalbine, ruhuna, göz ve kulağına hitap etmekte olup daha etkili ve daha kalıcıdır. İslam toplumunda gerek yetişkinler gerekse çocukların eğitiminde kıssalara ilgi çok olduğundan, Müslümanlar arasında özellikle Hz. Âdem, Yusuf ve İbrahim kıssaları hemen herkes tarafından bilinmektedir.⁶⁹ Ayrıca Hz. Peygamberin de kıssa ile eğitim metodunu kullandığı görülmektedir.⁷⁰

Kıssalar, içindeki farklı şahsiyetlerin ve olayların çeşitliliği sebebiyle, insan nefesine en çok etki eden, gönlüne ve kafasına daha uzun süre kalıcı olma, dinleyeni ve öğrenciyi düşünmeye sevk eden özelliğe sahiptir. Çocukların ve gençlerin, kıssa

⁶⁷ İlgin, a.g.t. s. 114.

⁶⁸ Yunus, 10/26-27.

⁶⁹ Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri*, 51.

⁷⁰ Ebu Gudde, *er-Rasûl el-muallim ve esalibuhu fi't-ta'lim*, 194.

ve hikâye dinlemeyi daha çok sevdikleri de bilinmektedir. Bundan dolayı eğitimcilerin, çocukların ve gençlerin bu özelliğini fırsata çevirerek kıssa ile eğitim yöntemini seçmeleri, özellikle din eğitiminde ve ahlak eğitiminde faydalı olduğu görülmektedir. Kıssalar yoluyla anlatılan peygamber hayatları, geçmiş kavimlerin ve milletlerin sosyal durumları eğitimciler tarafından öğrencileri düşünmeye sevk edecek biçimde edebi bir üslupla anlatılmaktadır.⁷¹

2.2.5 Vaaz Metodu

Nasihat etmek, öğüt vermek, uyarmak ve tembih etmek manalarına gelen vaaz insanları gönüllerini dinî ve ahlâkî davranışlara ısındırmak için⁷² yapılan bir din eğitimi metodu olarak sıkça kullanılmaktadır.

Ahlâkî konularda vaaz metodunu sıkça kullanan Kur'ân-ı Kerîm'in bir diğer ismi de öğüt manasında olan mev'iza'dır. Kur'ân'ın mev'iza oluşu, onun en önemli özelliklerinden biridir. Aşağıdaki meali verilen âyet bu hususa işaret etmektedir:

*“Ey insanlar! Rabbinizden size bir öğüt, kalplerdeki hastalıklara bir şifa, inananlara bir rehber ve rahmet gelmiştir”.*⁷³

Nahl 90. ayette de adalet, ihsan ve akrabaya iyilik yapmayı emrettikten sonra, her türlü çirkin davranışı, münkeri ve zulmü yasakladıktan sonra bu temel ahlaki hususları vaaz niteliğinde bildirdiğini ifade etmek suretiyle vaazın önemine işaret etmektedir.

“Bu Kur'an insanlara bir açıklama, takvâ sahipleri için de bir hidayet ve bir öğüttür.” Mealindeki ayette Kur'an'ın vaaz metoduna işaret ettiği görülmektedir.

Yine aynı şekilde Nûr sûresi 34 ve Bakara sûresi 231'inci âyetlerinde de Kur'ân'ın bir vaaz olduğu ve hikmetle vaaz ettiği bildirilmektedir. Lokman sûresinde, Lokman'ın (a.s.) oğluna verdiği öğütlerin üslup ve muhtevası Kur'an'ın vaaz metoduna en güzel örnektir.

⁷¹Kattân, *Mebâhis fi ulûm'i el-Kur'ân*, 305.

⁷² El-Meacim el-arabiyye, “vaaz”.

⁷³ Yunus, 10/57.

II. BÖLÜM

İFK HADİSESİNİN AHLAK EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. İFK HADİSENİN MAHİYETİ

1.1. İfk Kavramı

E-f-k kökünden gelen İfk kelimesi iftira atmak, kara çalmak yalan söylemek,⁷⁴ yalan,⁷⁵ iftira,⁷⁶ olması gereken şekilden başka şekle giren, yüzünü değiştiren her şey,⁷⁷ çevrilmiş ters yüz edilmiş bir söz, bir suçu birisine yükleme,⁷⁸ söylenebilecek en büyük yalan, yapılabilecek en etkili iftira demektir.⁷⁹

E-f-k kökünden gelen kelimeler Kur'an-ı Kerimde 30 yerde geçmektedir. Ahkaf suresinde geçen te'fike fiili çevirmek manasında tercüme edilmektedir. Mümin, Zariyat surelerinde yü'fekü, Maide, Tevbe, Zuhruf, Ankebut, Rum, Münafikun surelerinde yü'fekune, Yunus, Fatır, Mümin, En'âm surelerinde tu'fekune edilgen fiili savrulmak anlamında kullanılmıştır. Necm suresinde el-mü'tefikeh altı üstüne getirilmiş savrulmuş şehir, çoğulu olan El-mütefikat Kur'an'da Tevbe ve Hâkka sureleri olmak üzere iki yerde karşımıza savrulmuş şehirler olarak çıkmaktadır. Bir başka âyetteye'fikûne sihir yapmak anlamında kullanılmıştır. Ahkaf suresinde masal mitoji yalan anlamında İfk kelimesi geçmiştir. Effak sözcüğü çok yalan söyleyen iftira atan mealinde Casiye suresinde yer almaktadır. Sâffat suresinde geçen İfk kelimesi put anlamında ya da tevhidi zedeleyen iftira anlamında ifade edilmiştir.⁸⁰

Nur suresinin on birinci ve on üçüncü âyetlerinde İfk kelimesi İfk, İfkün mübin şeklinde karşımıza çıkmaktadır. On birinci âyetinde kullanılan İfk sözü ile Hz. Peygamberin hanımına iftira atanlar kastedilmektedir. On üçüncü âyetinde geçen İfkün mübin apaçık bir iftira anlamında Türkçemize çevrilmektedir. Ayrıca on altıncı âyetinde geçen bühtanün azim kelimesi büyük bir iftira anlamında dilimize çevrildiği için diğer âyetlerdeki İfk kelimesi ile yakın anlamlıdır.⁸¹ B-h-t'nin masdarı olan

⁷⁴Serdar Mutçalı, *a.g.e.*, s.19.

⁷⁵Arif Erkan, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Huzur Yayınevi, İstanbul 2013, s.246.

⁷⁶Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul 2013, s.30.

⁷⁷Rağıp El-İsfehani, *Müfredat Kuran Kavramları Sözlüğü*, 2012, s.85.

⁷⁸Ahmet Doğan, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Akdağ Yayınevi, Ankara 1995, s.220.

⁷⁹Ez-Zemahşeri Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *a.g.e.*, Cilt:4, s.704.

⁸⁰Mehmet Okuyan, *a.g.e.*, s.81-83.

⁸¹Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, Cilt:6, s.647-648.

bühtan kelimesi batıl⁸² kara çalma⁸³ iftira atma suçlama⁸⁴ gibi anlamlara gelmektedir. Kişiyi şaşırtıp dehşete düşüren şey, olmadık bir şeyi kişiye iftira ederek ya da başka bir yolla söylemektir.⁸⁵ Özel anlamda ise Hz. Ebu Bekir'in kızı, Hz. Peygamberin eşi Hz. Aişe'ye münafıkların zina yaptığı dedikodusunu çıkarıp iffetiyle ilgili attıkları iftiranın adıdır.⁸⁶ Bazı Şii kaynaklar ise İfk olayının Hz. Aişe ile ilgili değil de Hz. Mâriye'yla ilgili olduğu iddia edilmiştir.⁸⁷

1.2. İfk Hadisesinin Kahramanları

1.2.1 Hz. Aişe

Konu başlığımızı oluşturan İfk hadisesinin başkahramanı Hz. Aişe'dir. Hz. Aişe Hz. Peygamberin yakın arkadaşı Hz. Ebu Bekir'in kızıdır. Hz. Ebu Bekir sıddık lakabıyla tanındığı için Hz. Aişe'ye Aişe es-Sıddika binti's-Sıddik denilmiştir. Annesi, Kinane oğullarından Ümmü Rümman'dır. Hz. Aişe miladi 614'te dünyaya gelmiş olup, Hz. Peygamberle evlenerek Müminlerin annesi unvanına kavuşmuştur. Hz. Aişe'nin Hz. Peygamberle nikâhlandığı yaşı hakkında değişik görüşler vardır. Bu görüşler içerisinde yedi diyenler varken,⁸⁸ on, on dört veya on sekiz diyen görüşler de mevcuttur. Hz. Aişe Uhut savaşında sırtında su taşımış, haber toplama ve hastalara bakma gibi geri hizmetlerde görev üstlenmiş, Hendek savaşında Beni Harise kabilesinin kalesinde Sa'd b. Muaz'ın annesiyle birlikte bulunmuş, Hudeybiye anlaşmasına katılmıştır.⁸⁹

Kendisine inananlara İslâm'ın ilke ve kurallarını anlatıp açıklayacak akıllı ve coşku dolu bir kadına gereksinim duyan Hz. Peygamber bu özellikleri pek genç olmasına rağmen Hz. Aişe'de görmüştü. Hz. Aişe'nin ilme susamış bir kişiliğe sahip

⁸²Erkan, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.388.

⁸³Hasan Eren v.d, *Türkçe Sözlük*, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu Yayınları, Ankara 1988, s.235.

⁸⁴Kadir Güneş, *Arapça-Türkçe Sözlük*, s.98.

⁸⁵Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, Trc. Bekir Eryarsoy, 1. baskı, İşaret Yayınları, İstanbul, 2006, Cilt:3, s.146.

⁸⁶Osman Kesioğlu - Himmet Berki, *Hatemü'l Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 27. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013, s.301.

⁸⁷Ali Aksu, "Hz. Aise Sempozyumu",

<http://ilahi.yat.cumhuriyet.edu.tr/userfiles/Hz%20Aise%20Sempozyumu%201.pdf>, 11 Şubat 2020, s.274

⁸⁸Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Çv. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2009, s.562.

⁸⁹Mustafa Fayda, *Aişe D.İ.A.*, Cilt:2, s.201-205.

olduğunu ve Resulullah ile görüşmelerinde meselelerin derinliklerine indiğini ve ele alınan konuların her yönüyle açıklığa kavuşturulması için uzun tartışmalara girdiğine dair çok sayıda hadis mevcuttur. Hz. Aişe'nin ilme olan yatkınlığı ve babası Hz. Ebu Bekir'in Arapların çok önem verdiği nesep ve soy itibarıyla önemli şahsiyetlerden olması, İslâm'ı ilk kabul edenler arasında bulunması Hz. Peygamberin Hz. Aişe'yi kendisine eş olarak seçmesinin en önemli sebeplerdendi. Hz. Peygamber Hz. Aişe ile nikâhlanma teklifini Hz. Ebu Bekir'e açtığında buna memnun oldu. Hz. Aişe İslâm'ın yetiştirdiği en büyük hukukçu olmayı başarmış, tarih, belagat ve şiir gibi edebiyatla ilgili konularda öne çıkmış bir şahsiyetti. Hz. Aişe dokuz yıl Medine'de Resulullah'ın en yakın ve en samimi arkadaşı olmuş, hayatı ile ilgili birçok hadis onun sayesinde zamanımıza kadar ulaşmıştır. Savaşlara katılarak bizzat hasta bakıcı ve hemşire hizmetlerini yürüten Hz. Aişe'nin hukukî, tıbbî, matematik, edebî, tarihî konulara olan kabiliyeti herkes tarafından bilinmekteydi. Hz. Aişe hicri 57 yılında vefat etmiştir.⁹⁰

1.2.2 Safvan b. Muttal

Safvan b. Muttal hicretin beşinci senesinden önce (627) Müslüman olan bir sahabedir. Uykusu ağır olup genelde kendiliğinden uyandığı için Hz. Peygamber tarafından gazalarda geri hizmetinde görevlendirilirdi. Kervan konakladığı yerden kalktığında Safvan konaklama yerinde unutulmuş eşyaları toplar sahiplerine ulaştırırdı. İfk hadisesinin meydana geldiği Beni Mustalik gazvesinde ilk defa kendisine bu görev verilmişti. Kervan konaklama yerinden kalkıp uzaklaştıktan sonra uyanan Safvan orada uyuyan birini gördüğünde, yüksek sesle “inna lillahi ve inna ileyhiraaciûn” âyetini okuyunca Hz. Aişe uyanmış, Safvan da onu deveye bindirip kervana yetiştirmişti. Ancak münafıkların başı Abdullah b. Übey b. Selül Hz. Aişe ve Safvan'a iftira atarak fitne çıkarmıştı. Fakat onlar hakkında ilgili âyetler nazil olunca her ikisi de aklanmış temize çıkmışlardı. Hz. Peygamber Safvan hakkında, ben onun hakkında hayırdan, iyilikten başka bir şey bilmiyorum buyurarak Safvan'ın dürüstlüğüne dile getirmişti. Safvan kendisine atılan bu iftira üzerine “ben hiçbir kadının eteğine dokunmadım” sözünü münafıklar bunu onun erkeklik gücünün bulunmadığına yorumlamışlardır. Ancak daha sonra evlenen Safvan'ın eşiyle

⁹⁰Hamidullah, İslâm Peygamberi, s.562-563

aralarında meydana gelen bir hadiseden dolayı Hz. Peygambere müracaat etmeleri, onun erkeklik gücünün olmadığı konusundaki iddiaları çürütmüştür. Rasulüallah'tan iki hadis rivâyet eden Safvan, gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse ondan sonra savaflara katılmış, bir rivâyete göre Hicri 19 yılında (640), bir başka rivâyete göre de Hicri 58 (678) veya 59 (679) yılında 60 yaşında Muaviye döneminde Bizanslılarla yapılan bir savaşta şehit düşmüştür. İfk hadisesinde Hz. Aişe'nin aleyhinde olan Hassan b. Sabit Safvan'ı hicvettiği için, Safvan tarafından kılıçla kafasından ağır bir şekilde yaralanmıştı. Olayın Resulullah'a intikali üzerine Resulullah her ikisini huzuruna çağırarak Hassan'ı uyarmış ve kendisine hediyeler vererek Safvan'ı bağışlamasını sağlamıştır.⁹¹

1.2.3 Abdullah b. Übey b. Selül

İfk hadisesinin yayılmasında başrolde olan Abdullah b. Übey b. Selül'ün hayatı ile ilgili fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Babasının annesinin ismine nisbetle anılan Abdullah Hazrec kabilesinin reisi olup, kendisine Medine'nin reisliği verilmek istenmiş, ancak Hz. Peygamberin Medine'ye hicretiyle bundan vazgeçilmiştir. Bedir savaşından hemen sonra Müslüman olmasına rağmen Hz. Peygambere karşı düşmanlıktan hiçbir zaman vazgeçmemiştir. Hz. Peygambere karşı Mekkeli müşrikler ve Medineli Yahudilerle sürekli iş birliği içerisinde bulunan Abdullah b. Übey b. Selül Beni Mustalik gazvesinden dönerken meydana gelen İfk hadisesinde Hz. Aişe'ye iftira fitilini tutuşturup fitneyi yayanların başında gelmektedir. *“İftiranın büyüğünü üstlenen adam için en büyük azap vardır.”*⁹² Mealindeki âyet Abdullah hakkında nazil olmuştur. Hz. Peygamber kendisini çok üzen bu iftira olayının yayılmasına sebep olan Abdullah'ı cezalandırmamış ve ona karşı her daim hoşgörölü davranılmasını istemiştir. Abdullah b. Übey hicretin dokuzuncu yılında yakalandığı yirmi gün süren hastalıktan öldü. Oğlu Abdullah babasını kefenlemek için Hz. Peygamberden gömleğini isteyip cenaze namazını kıldırmasını istedi. Hz. Peygamber gömleğini vermiş olmasına rağmen namazını kıldıracağı esnada Hz. Ömer'in ısrarlı bir şekilde itirazıyla karşı karşıya geldi. Zira Hz. Ömer Tevbe suresinin sekseninci âyeti gereği münafıkların affı için dua edilemeyeceğini ileri sürüyordu. Hz. Ömer'in

⁹¹ M. Yaşar Kandemir, *Safvan B. Muattal*, D.İ.A., Cilt:35, s.485-486.

⁹² En-Nur, 24/11.

itirazını teyit edecek şekilde nazil olan aynı surenin seksen dördüncü âyeti münafıklar için dua etmeyi ve kabirlerini ziyareti kesin olarak yasakladı.⁹³

1.3. Kur'an'da İfk Hadisesi

İfk hadisesine işaret eden âyetler Nur suresinin 11-20'nci âyetleridir. 11. âyette *“O iftirayı atanlar şüphesiz içinizden bir gruptur”* ifadelerinden, bu iftirayı atanların en az üç kişiden ibaret olan ve Müslümanların içinde bulunan münafıklar olduğu anlaşılmaktadır. Her ne kadar bu olay başta Hz. Peygamber, Hz. Aişe, Hz. Aişe'nin anne babası olmak üzere birçok Müslümanı üzmüş olsa da âyetin devamında *“Bu olayın sizin için bir kötülük olduğunu sanmayın, bilakis sizin için daha hayırlı olmuştur.”* ifadeleriyle haklarında şer gibi görünen, bundan dolayı da üzülen Allah Resulü, Hz. Aişe ve ailesinin teselli edildiği görülmektedir. Âyetin son bölümünde ise, bu iftira furyasına katılan herkesin katıldıkları oranda ceza çecekleri, ancak bu fitneye önderlik yaparak iftira suçunun büyüğünü yüklenen kişiye ise azabın büyüğünün olacağı bildirilmektedir.⁹⁴ Âyetin sonundaki cezanın caydırıcı özelliği sebebiyle bu âyetin eğitici olduğu görülmektedir.

Bir sonraki 12. Âyette *“onu duyduğunuzda inanan erkek ve kadınlar kendi kendilerine hüsnü zanda bulunup da: Bu apaçık bir iftiradır”* demeleri gerekmez miydi?⁹⁵ Buyrulurken, böyle durumlarda Müslümanların nasıl davranmaları gerektiği öğretilmektedir.

Bu iftira ile Hz. Aişe'nin namusuna çamur atılmış olduğundan, Yüce Allah iftira edenler hakkında *“buna dört şahit getirselerci ya! Onlar bu şahitleri getirmedikleri sürece Allah katında yalancıdırlar.”*⁹⁶ İfadeleriyle Yüce Allah tarafından yalancı olarak ilan edilmişlerdir.

Namuslu bir kadına iftira atmak, toplumun ahlakî yapısını tahrip ettiğinden, 13 ve 14 'üncü âyetlerde bu tür iftira bataklığına dalanların gerek bu dünyada gerekse âhirette Yüce Allah'ın lütuf ve rahmetinin olmaması durumunda büyük bir

⁹³ Talat Koçyiğit, *Abdullah b. Übey b. Selül*, D.İ.A., Cilt:1, s.139-140.

⁹⁴ En-Nur, 24/11.

⁹⁵ En-Nur, 24/12.

⁹⁶ En-Nur, 24/13.

azaba çarptırılacağı bildirilmekte ve hakkında bir bilgi olmadığı halde bu olayı dillerine dolayıp yaymanın Yüce Allah katında daha büyük olduğu bildirilmektedir.⁹⁷

Görüldüğü gibi bu âyetlerde İfk hadisesinin nasıl olduğundan ziyade bu ve benzeri olaylar karşısında “Onu duyduğunuzda: *“Bu konuda konuşmamız yakışık almaz. Nasıl olur! Hakk için, bu büyük bir iftiradır, deseydiniz ya”*⁹⁸ ifadeleriyle Yüce Allah, müminlere iftira duyduklarında ne demeleri gerektiğini öğretiyor ve *“Eğer inanmış kişilerseniz Allah size bir daha böyle bir hataya dönmemenizi öğütler”*⁹⁹ ifadeleriyle iman sahibi insanların ders aldıktan sonra bu tür olaylara bir daha dönmemeleri hususunda bir uyarıda bulunmuş ve *“Allah, âyetlerini size açıklıyor. Allah her şeyi bilir ve hikmet sahibidir.”*¹⁰⁰ ifadeleriyle hükümlerini ve mesajlarını net bir şekilde açıklıyor.

Namuslu bir kadına zina iftirası çirkin bir davranış olmakla beraber, bazı insanlar bu tür olayların toplum arasında yayılmasından hoşlanırlar. Hz. Aişe’ye atılan bu iftirayı da diline dolayanlar bu olayı toplum arasında yaymaya başladıkları için Yüce Allah *“İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını isteyen kimseler için dünya da da âhirette de çetin bir azap vardır.”*¹⁰¹ Sözleriyle bu tür davranışların sahiplerini azapla uyararak onları bu tür davranışlardan vazgeçirmek istemiştir.

İfk hadisesi doğrudan Hz. Peygamberin eşi Hz. Aişe’ye yapılmasına rağmen bunu yapanları, yayanları cezalandırmamış, *“Eğer sizin üzerinize Allah’ın lütuf ve merhameti olmasaydı, yani Allah size karşı son derece şefkat ve merhametli olmasaydı, haliniz nice olurdu.”*¹⁰² İfadeleriyle merhametinin gazabından daha geniş olduğunu, rahmet ve merhametinin gazabının önüne geçtiğini Müslümanlara öğretmiştir.

⁹⁷ En-Nur, 24/ 14-15.

⁹⁸ En-Nur, 24/ 16.

⁹⁹ En-Nur, 24/17.

¹⁰⁰ En-Nur, 24/18.

¹⁰¹ En-Nur, 24/ 19.

¹⁰²En-Nur, 24/20.

1.4. İslâmi Kaynaklarda İfk Hadisesi

Nur suresinin 11-20'nci âyetleri arasında anlatılan İfk olayı birçok İslâmi kaynakta ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu olay ümmetin en temiz ruhlarına iftira yoluyla en dayanılmaz acıları tattırmıştır. Başta Hz. Peygamber ve eşi Hz. Aişe olmak üzere, Hz. Ebu Bekir ve eşi, bu iftiraya uğrayan Safvan Bin Muattal bu olay yüzünden ıstırap çekmişlerdir.¹⁰³

Ulaşabildiğimiz bazı kaynaklara göre İfk hadisesi Bedir Savaşından sonra vuku bulmuştur. Bedir savaşından sonra Müslümanlar güçlenmeye başlamıştı. Müslümanların bu güçlenişi inanmayanları öfkeliyordu. Savaş yoluyla Müslümanları yenemeyeceğini anlayan kâfirler Müslümanlara ahlakî açıdan saldırıya geçmeyi planladılar. Müslümanlara yenilmelerinin asıl sebebi ahlakî açıdan zayıf olmaları idi. Ahlaken bozulmuş kişiler rakiplerinin üstün özellikleri karşısında kendilerini düzeltmek yerine, rakiplerini karalamaya çalışarak üstünlük sağlamak isterler.¹⁰⁴

Hz. Peygamber âdeti gereği sefere çıkarken eşleri arasında kura çekerdi. Kura kime çıkarsa sefere onu da yanında götürürdü.¹⁰⁵ Hz. Peygamber Mustalıklere karşı çıkacağı sefer öncesi yine kura çekmişti ve kura Hz. Aişe'ye çıkmıştı. Böylece bu seferde Hz. Aişe'de yer aldı.¹⁰⁶ Bu olay örtünme âyetleri geldikten sonra gerçekleşmişti. Yolculuk sırasında Hz. Aişe hevdecin içinde kalır konaklama yerlerinde yine hevdecin içinde beklerdi.¹⁰⁷ Sefer dönüşü Hz. Peygamber ve sefere katılanlar ihtiyaç ve istirahat için Medine yakınlarında bir müddet konaklamıştı. Hz. Peygamber tarafından hareket emri verildiği sırada Hz. Aişe de ihtiyaç gidermek için deve içinde bulunduğu hevdecinden inmek zorunda kalmıştı. Ancak tam tekrar bineğine bineceği esnada, değerli bir mücevher olan, Zefar şehri boncuğundan

¹⁰³SeyyidKutup, *a.g.e.*, Cilt:7, s.451.

¹⁰⁴Ebu'l-A'lâ El-Mevdudî, *a.g.e.*, Cilt:3, s. 441.

¹⁰⁵İbn Şihâb ez-Zühri Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh, *El-Megâzî*, Ed. Mehmet Azimli, Trc. Muhammed Nur Akdoğan, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2016, s.106.

¹⁰⁶Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Trc. Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul 1993, s.244.

¹⁰⁷Ebü'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Es-Suyûti, *Ed Dürrül Mensûr Fit Tefsir Bil Mesûr*, Trc. Hüseyin Yıldız, 1. Baskı, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2012, Cilt:10,s.657.

yapılmış olan gerdanlığının düştüğünü fark etti.¹⁰⁸ Onu aramak için konaklama mahallinden biraz uzaklaşmıştı. O dönemdeki kadınların kiloda hafif olmalarından olmalı ki¹⁰⁹ Hz. Aişe'nin içinde bulunduğu hevdeci deveye yükleyen ve ona nezaret eden kişi Hz. Aişe'nin hevdeci olmadığını fark edemedi ve hevdeci devenin üstüne koyup orduyla beraber hareket etti.¹¹⁰ Hz. Aişe döndüğü vakit ordu yola çıkmış konaklama yerinden biraz uzaklaşmıştı. Endişe içerisinde kalan Hz. Aişe sefer yorgunluğundan olsa gerek orada uyuya kaldı. İlk defa Mustalik gazvesinde ordunun gözcüsü olarak görevlendirilen Safvan görevi gereği, geride kalanları kontrol ederdi.¹¹¹ Safvan kabile alanını kontrol ederken Hz. Aişe'ye rastladı. Onu hemen kendi devesine bindirdi ve kabileye yetiştirdi.¹¹² Bu olay su-i zanda bulunan bazı Müslümanların dedikodu üretmelerine sebep oldu. Münafıkların başı Abdullah b. Übeyb. Selül boş durmadı ve bu olayı diline dolayarak ileri geri laflar ederek iftiralara başladı.¹¹³

Hz. Aişe'yi devesiyle Medine'ye getiren Safvan Abdullah b. Übeyb'in de bulunduğu topluluğun yanından geçerken Abdullah *"kim bu?"* diye sorunca *"Aişe"* diye cevap vermeleri üzerine; *"Vallahi! Ne Aişe ondan kurtulabilmiştir ne de o Aişe'den kurtulabilmiştir!"* Yine demiş ki *"Peygamberin karısı bir erkekle geceliyor; sonra da adam hatunun devesini çekerek getiriyor!"*¹¹⁴ Şeklindeki sözleri sarf ederek çirkin iftirasını gerçekleştirmiştir.

Abdullah B. Übeyb. Selül İslâmiyet'i kabul etse bile kalben münafıktı. İslâm'a zarar vermek için fırsat kolluyordu.¹¹⁵ Müreysi gazvesi dönüşü ensar ve muhaciri birbirine düşürmeye çalışmış ancak başarılı olamamıştı. İslâm'a ve

¹⁰⁸Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi'ul Beyân fî Tefsir'il Kur'an*, Trc. Hasan Karakaya - Kerim Aytekin, Hisar Yayınevi, İstanbul 1996, Cilt:6,s.122.

¹⁰⁹Celâleddin es-Süyûtî, *Esbabü'n Nüzul*, ed. Hüseyin Okur, Trc. Abdulcelil Alpkıray, Semerkant Yayınları, İstanbul 2016, s. 372.

¹¹⁰Kadı Beydavî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*, Trc. Şadi Eren, Selsebil Yayınları, İstanbul 2011, Cilt:3,s.207.

¹¹¹Süleyman Ateş, *İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Kılıç Kitapevi, Ankara 1972, s.451.

¹¹²Ömer Nasuhi Bilmen, *a.g.e*, Cilt:5,s.2331.

¹¹³İzzet Derveze, *Kuran'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı (Asru'n Nebi)*, Düşün Yayıncılık, İstanbul 2011, Cilt:1, s.595.

¹¹⁴ Ez-Zemahşeri Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî,el-Hârizmî, *a.g.e.*,Cilt:4s.704.

¹¹⁵Ebu'lA'lâ El-Mevdudî, *a.g.e*, Cilt:3,s.442.

Müslümanlara karşı yüreği hırs ve intikam ateşi ile doluydu. Beklediği fırsat eline geçmişti ve İfk hadisesini ortaya attı.¹¹⁶

Hiz. Peygamber bu olayı duyunca Hiz. Aişe'ye soğuk davranmaya başladı. Hiz. Aişe olayları öğrenmeden anne babası ve Hiz. Peygamber bu olayın haberini aldı. Hiz. Aişe Medine'ye döndüğünde şiddetli bir şekilde hastalandı. Daha önce hastalandığı zaman Hiz. Aişe'nin üzerine titreyen Hiz. Peygamber bu defa odasına bile uğramaz olmuştu. Hiz. Muhammed Hiz. Aişe'nin annesi Ümmü Ruman'ın kızı Hiz. Aişe ile ilgilendiği bir gün Hiz. Peygamber odaya girdi, sadece Ümmü Ruman'a Hiz. Aişe'nin nasıl olduğunu sordu ve başka da bir şey eklemedi. Bunun üzerine Hiz. Aişe izin isteyerek annesinin yanına gitmek istedi. Hiz. Peygamber gidebilirsin diyerek izin verdi.¹¹⁷ Olanlardan haberi olmayan Hiz. Aişe yirmi gün sonra hastalığını atlatabildi.

O dönemin imkânları ve kültürü gereği evlerin içerisine genelde tuvalet yapılmazdı. Bundan dolayı kadınlar günde bir kere geceleri sahraya çıkıp tuvalet ihtiyaçlarını gidermek için gideriyorlardı.¹¹⁸ Hiz. Aişe, bir gece Safvan'nın annesi Mistah ile tuvalet ihtiyacını gidermek üzere dışarı çıkana kadar kendisi hakkında konuşulanları henüz duymamıştı. Karanlıktan dolayı ayağı tökezleyen Mistah'ın, Safvan'ı kastederek "*kahrolsun*" sözü üzerine¹¹⁹ Ümmü Mistah olayı Hiz. Aişe ile akrabalık bağı olmaları sebebiyle Safvan'a kızdığını¹²⁰ ve iftirayı diline dolayanların sözlerini Hiz. Aişe'ye anlattı. Mistah'ın anlattıklarını ve kendisine yapılan iftirayı doladıkları iftirayı duyan Hiz. Aişe'nin hastalığı daha da arttı. Üzüntüden ciğerlerini parçalarcasına sürekli ağladı.¹²¹

Bazı kaynaklar Hiz. Aişe'nin babasının evine gitmeden önce İfk hadisesini duyduğunu söylerken, bazı kaynaklar da bu çirkin iftirayı duyduktan sonra babasının

¹¹⁶Mehmet Azimli, *Hiz. Safvan Bin Muattal*, Adım Ajans Yayıncılık, 2008, s.31-32.

¹¹⁷Hasan Ege, trc., *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi İslâm Tarihi*, Kahraman Yayınları, İstanbul 2006, Cilt:3,s.410.

¹¹⁸Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, trc. Zakir Kadiri Urgan - Ahmet Temir, MEB Yayınları, İstanbul 1992, Cilt:5 s.531.

¹¹⁹Fahrüddin Er-Razi, *Mefâtîhu'l-Gayb*, Trc. Suat Yıldırım v.d., Huzur Yayınevi, Ankara 1993, Cilt:16, s.561.

¹²⁰Nergis Karaaslan - Hayati Yılmaz, "Sahâbe'nin Birbirlerine Sebbi ve Sebbe Etki Eden Unsurlar", *Tekirdag İlahiyat Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, Aralık 2018, s.892.

¹²¹Recep Erkocaaslan, *a.g.e.*, s.85.

evine gittiğini söylemişti. Hz. Peygamber konuyu Hz. Ali ve Usame b. Zeyd ile konuşmuştu. Usame Hz. Aişe için güzel şeyler söyleyip bunun bir iftira olduğunu eklemişti. Hz. Ali ise Hz. Aişe'yi sürekli yanında olan hizmetçisine sormasını söyledi.¹²² Hz. Peygamber bunun üzerine hizmetçisi Berire'yi yanına çağırdı. Hz. Aişe ile ilgili bir şüpheli durum olup olmadığını sordu. *“Aişe annesinin yoğurduğu hamurun yanında uyur koyun da gelir yerdi bunun dışında bir ayıbı yoktur.”* demiştir.¹²³ Allah Resulü, daha sonra zevcesi Zeynep BintiCaş'a sordu. En büyük rakibi olan Hz. Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmediğini ifade etti.¹²⁴

Hz. Aişe hakkında yapılan iftiraya son derece üzülen Hz. Peygamber bir gün minbere çıkarak Evs ve Hazrec kabilelerinden insanların bulunduğu bir topluluğa yaptığı konuşmasında, Abdullah b. Ubey b. Selul'un ehli beyti hakkında bu çirkin iftirayı atarak eziyet ettiğini, bu sıkıntıdan kurtulmak için yardım istediğini söyledi. Yaptığı konuşmasında: *“Eşim hakkında iyilikten başka bir şey bilmiyorum, Safvan hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum evime benle girip çıkan biriydi.”* şeklindeki sözlerini söyledi. Hz. Peygamberin konuşmasından sonra bu iftirayı yapanlar hakkındaki iki kabile taraftarları arasında meydana gelen hararetli tartışma adeta birbirine savaş açacak seviyeye geldi. Ancak Hz. Peygamber onları sakinleştirdi ve susarak minberden indi.¹²⁵

Hz. Peygamber Hz. Aişe'nin yanına gelerek anne ve babasının duyacağı şekilde onunla konuşarak tövbe etmesini isteyince Hz. Aişe çok öfkeleni. O Yüce Allah'ın kendisini temize çıkartacağına inanıyordu.¹²⁶ Hz. Peygamberin kendisinden şüphe etmesinden dolayı Hz. Ya'kub dediği gibi *“Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Anlattıklarınız karşısında yardım istenilecek de yalnızca Allah'tır.”*¹²⁷ Diyerek sabr-ı cemil ile bekleyip Yüce Allah'tan yardım dilemekten başka çaresinin olmadığını düşündü. Yüce Allah'a sığındı. Nihâyet Hz. Aişe'yi temize çıkaran ve bu iftirayı

¹²²Ebu'lâ'lâ El-Mevdudî, a.g.e., Cilt:3 s.446.

¹²³Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh, *El-Megâzî*, s.109.

¹²⁴Mehmet Azimli, a.g.e., s.36.

¹²⁵Seyyid Kutup, a.g.e., Cilt:7, s.453-454.

¹²⁶İzzet Derveze, *Kuran'a Göre Hz. Muhammedin Hayatı (Siretu'l Rasul)*, Trc. Mehmet Yolcu, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1995, Cilt:2, s.102.

¹²⁷El-Yusuf, 12/18.

atanların maruz kalacağı azaptan bahseden;¹²⁸ “*O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunu kendiniz için kötü sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüğünü üstlenenler için büyük bir azap vardır*”¹²⁹ mealindeki âyet nazil oldu. Hz. Aişe masumiyetinin rüya yoluyla ortaya çıkacağını düşünürken böyle bir vahiy geldi. Annesi Hz. Aişe’ye Hz. Peygambere teşekkür etmesi gerektiğini söyledi. Hz. Aişe ise hiçbirinize teşekkür etmem beraatımı gönderen Yüce Allah’a şükrederim diyerek onlara olan kızgınlık ve tepkisini gösterdi.¹³⁰

Kendilerine atılan iftiralara karşı Hz. Yusuf’u şahidin diliyle, Hz. Musa’yı elbisesini alıp götüren taş vasıtasıyla, Hz. Meryem’i kundağındaki bebeğin konuşmasıyla temize çıkaran Yüce Allah Hz. Aişe’yi Kur’an âyetleri ile aklamıştı. Bu âyetler Hz. Peygamberin yüceliğini Hz. Aişe’nin iffetinin sonsuza kadar okunacak âyetler ile ortaya koymuştu.¹³¹ Aklen de bir inceleme yapıldığın da Hz. Aişe’nin böyle bir suçu işlemesine ihtimal yoktu. Akıl, olgunluk, üstünlük dereceleri düşünülürse Hz. Aişe’nin bu hareketinde görülen saflık ve ihtiyatsızlık bile onun suçsuzluğuna delildi. Çirkin bir eylemi yapmış olsaydı akıllıca yapar, saçma bir şekilde yapmazdı.¹³²

Hz. Aişe’ye iftira atan grubu münafıklar oluşuyordu. İfk olayına karışanlardan dört kişinin ismi öne çıkıyordu. Bu kişiler Abdullah b. Übey, Mistah b. Üsâse, Hassan b. Sabit, Hamne b. Cahş’tı. Abdullah b.Übey b. Selul Medine’li münafıkların reisi olarak tanınıyordu. İfk olayından öncede çeşitli vakalarda adı geçiyordu. Medine’nin reisi olma hayali kuruyordu. Bedir Savaşı’nda müşriklere karşı Müslümanların galip gelmesiyle zorunlu olarak Müslüman oldu. Müstalikoğulları savaşından dönerken de fitnecilik hareketlerini sürdürdü.¹³³ Kur’an-ı Kerim’de münafıklar ile ilgili âyette “*İçlerinden günahın büyüğünü üstlenen için*

¹²⁸Mustafa Fayda, *İfk Hadisesi*, D.İ.A. Cilt: 21, s.508.

¹²⁹ El-Nur, 24/11.

¹³⁰Ebu’lâ El-Mevdudî, *a.g.e.*, Cilt:3, s.502.

¹³¹Ez-ZemahşeriEbü’l-KâsımMahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *a.g.e.*, s.718.

¹³²Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, *İslâm Tarihi*, Thk. Erhan Güngör, Ed. Cem Zorlu, Ağaç Kitapevi Yayınları, İstanbul 2005, s.209.

¹³³Talat Koçyiğit, *Abdullah b. Übey b. Selul*, D.İ.A. Cilt:1, s. 140.

ise büyük bir azap vardır.”¹³⁴ Burada Abdullah b. Übey kastedildi. Mistah b. Üsase Hz. Ebu Bekir’in akrabası idi. Hz. Ebu Bekir Mistah’a fakir olduğu için maddi olarak yardım ediyordu.¹³⁵ Hz. Ebu Bekir iftiraya karışanların içinde Mistah’ın da olduğunu duyunca ona yardımı keseceğine yemin etti. Nur Suresinin 22. âyeti nazil olunca Yüce Allah’ın beni bağışlamasını her şeye tercih ederim diyerek yardıma devam etti.¹³⁶

Hassan b. Sabit Hz. Aişe hakkında söylediği hicivle iftiraya karıştı. İfk olayından dolayı kırbaç cezası aldığına dair rivâyetlerde bulunmaktadır. Daha sonraları bir kasidesinde Hz. Aişe’den özür diledi.¹³⁷ Safvan b. Muattal iftirayı hicivle yayan Hassan b. Sabit’ten intikamını almak istedi. Çünkü Safvan’a köylü diyerek hor görerek aşağılaması onurunu kırdı. İftirayı şiirleri ile yaymasını da kaldıramadı. Dayanamayıp bir gece vakti karşısına çıkarak Hassan b. Sabit’in gözünü parçaladı.¹³⁸ Hz. Aişe onun Hz. Peygamber hakkında okuduğu şiirler yüzünden cennete gideceğini umuyorum dedi. Hz. Peygamber Yüce Allah onun gözlerini alarak ona en şiddetli azabı tattırdı diyerek bu dünya da cezasını çektiğini belirtti.¹³⁹

Hamne bint Cahş Hz. Peygamberin eşi olan Hz. Zeyneb’in kız kardeşidir. Bu olaya kardeşine duyduğu sevgiden dolayı karıştığını iddia edildi.¹⁴⁰ Hz. Peygambere iftiraları dolayısıyla bu kişilere seksener celde sopa vurdurdu.¹⁴¹

2. İFK HADİSESİNDEKİ AHLAKÎ KONULAR

Kişinin belirli olaylar karşısında nasıl davranacağını belirleyen ve yönlendiren ahlakî değerler, insanın ait olduğu dininin önemli bir boyutunu oluşturur. İster inanç ister ibadet ve davranış olsun dinin bütün kurallarının ahlakî yönü vardır. Dindar birey dinin belirlediği değerlerden hareket ederek yaşamak mecburiyetindedir. Ahlak dinin tamamı olmasa da sabit ve değişmeyen özüdür. Peygamberlerin ve gönderilen kitapların gayesi, insanlara bu değerleri ve bu

¹³⁴ El-Nur, 24/11.

¹³⁵ Seyyid Kutup, *a.g.e. Cilt:7*, s.455.

¹³⁶ Hayrettin Karaman, v.d., *a.g.e.*, Cilt:4, s. 63.

¹³⁷ Hüseyin Elmalı, *Hassan b. Sabit*, D.İ.A., Cilt:16 s.400.

¹³⁸ Mehmet Azimli, *a.g.e.*, s.43.

¹³⁹ Er-Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, 16: 559.

¹⁴⁰ Mehmet Aykaç, "*Hamne Bint Cahş*", D.İ.A., Cilt: 15, s.497.

¹⁴¹ Mukatil Bin Süleyman, *Tefsir-i Kebir*, Cilt:3, s.151.

istikamette davranmalarını öğretmektedir. Kur'an, adalet, ihsan, akrabaya hakkını verme gibi temel ahlakî değerleri ve erdemleri tavsiye ederken, zina, iftira vb. her türlü çirkin işleri, haksızlık ve zulmü yasaklamaktadır. Yüce Allah Hz. Peygamber hakkında: “*Şüphesiz sen en büyük ahlak üzeresin*” buyurmakla onun ahlakî yönünü göstermektedir. İslâm dininde, başta iman olmak üzere, adalet, ihsan, sabır, şükür, huşu, doğruluk, iffet, şecaat, cömertlik, af, hoşgörü, ahde vefa, yumuşak huyluluk, nasihat, hak söz, Yüce Allah'tan yardım dilemek, tövbe, dua, Yüce Allah'a güven, tevekkül ve takva gibi Kur'an ve Hz. Peygamberin teşvik ettiği birçok değer yer almaktadır. Bunların zıddı olan, zulüm, iffetsizlik, yalancılık, iftira, cimrilik, şirk ve küfür gibi yerilen ve yasaklanan erdemsizlikler bulunmaktadır. Değerlerin ve erdemsizliklerin her biri tek başına bir konudur.¹⁴² Bundan dolayı çalışmamızda, sadece İfk kıssasındaki başta iftira olmak üzere, su-i zan, gıybet, yalan, haset, zulüm ve iffetsizlik gibi iffetsizliklerle, sabır, istişare, affedici olmak, doğruluk ve iffet gibi ahlakî değerler alınarak incelenecektir.

2.1. Sû-i Zan

Lügatte sanma, sezme, şüphe ve kesin olmayan bilgi anlamına gelen zan kesin olmayan bilgiye denir. İzmirli İsmail Hakkı'ya göre %1 ihtimali olan şeye vehim %2-50 ihtimali olan şeye şüphe, %50'den sonraki ihtimali olan şeye zan %90 ihtimale zann-ı galip, %100 olan kesin bilgi denir. Kur'an'da kesinlik içermeyen bilgi ile hareket edilmesi hoş görülmemiştir. Zannın bazısı ahlaken beğenilmiş ve dinen makbul görülerek övülmüştür. Müminler hakkında iyi niyet beslemek yani hüsnü zanda bulunmak makbul görülmüştür.¹⁴³ Zannî bilgi genellikle ihtimal ifade eden bilgidir. Elmalılı Hamdi Yazır “*Ey iman edenler, zannın çoğundan sakınınız.*” zan istimal üzere bir hüküm olduğundan için bir kısmı hakka hiç isabet etmemektedir. Eğer zanda iftira varsa vebal olmaktadır. Zannın hepside günah değildir. Yüce Allah'a ve müminlere hüsn-ü zan beslemek vaciptir.¹⁴⁴

İnsanlardan hiçbir kimseyi apaçık durumunu öğreninceye kadar itham etmemek gereklidir. Çünkü suçsuz insanları töhmet altında bırakmak onlara sû-i

¹⁴²Mehmet Müftüoğlu, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yusuf Kıssası...*, s.36-37.

¹⁴³İsmail Karagöz v.d., *a.g.e.*, s.706.

¹⁴⁴Yaşar Fersahoğlu, *Kur'an'da Zihin Eğitimi*, 2. baskı, Marifet Yayınları, İstanbul 1988, s.217.

zanda bulunmak günahların en kötüsüdür. Çevremize karşı hüsn-ü zanda bulununca yanımızda olur bize her zaman yardımda bulunurlar. Sû-i zanda bulunan kişi huzuru bozulmaya açıktır. Suçları sabit olan kişilere hak ettikleri ceza verilmelidir. Bu konuda gevşeklik göstermek hüsn-ü zannın fesada uğramasına sebep olabilmektedir.¹⁴⁵

*“Bunu işittiğiniz zaman mümin erkekler ve kadınların birbiri hakkında hüsn-ü zan beslemeleri ve “Bu apaçık bir iftiradır” demeleri gerekmez miydi?”*¹⁴⁶ İfadeleriyle Yüce Allah Hz. Aişe’ye atılan iftiraya sebep olan hadise karşısında nasıl davranmaları gerektiğini bildirerek, gelecekte benzer durumlarda Müslümanların nasıl davranmaları gerektiğinin eğitimini aslında vermektedir.

Mümin erkek ve kadınlar kendileri böyle bir konu hakkında hüsn-ü zanda bulunmaları gerekirdi. Peygamber eşi olan bir hanımın ve sahabe olan bir kişi hakkında böyle bir şeyin olacağına ihtimal dahi vermemeleri gerekirdi. Bu ve benzeri olaylar karşısında Müslümanlar önce kalplerine danışmalıdır.¹⁴⁷ Kesinliği bilinmeyen sözler karşısında algı yöneticilerinin oyununa gelmemek adına dikkatli hareket etmek gereklidir. Açık ve somut bir delil olduğu zaman sû-i zanda bulunulmalı aksi durumda İslâm toplumundaki ilişkiler hüsnü zan esasına dayalı olmalıdır. İlke olarak ortada güçlü bir suç ve şüphe üzerine deliller olmadıkça herkes suçsuz kabul edilmektedir.¹⁴⁸

Yüce Allah zandan sakınılmasını, insanların gıybetini yaparak, kusurlarının araştırılmasını yasaklamış ve bunun büyük günah olduğunu belirterek ikazda bulunmuştur.¹⁴⁹ Sû-i zan ve gıybet Müslüman’a yapılan zulümdür. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber de Müslümanların birbirlerine söz ve fiilleriyle zulmetmemelerini emretmiştir. İfk olayında Yüce Allah, Hz. Aişe’ye karşı hüsn-ü zanda bulunarak savunmalarını, dedikodunun, asılsız iddiaların ve ahlaksızca yapılan ithamların

¹⁴⁵Lütfi Doğan, *Toplumun Temellerini Sarsan Belli Başlı Problemler*, 9. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, s.158.

¹⁴⁶ El-Nur, 24/12.

¹⁴⁷SeyyidKutub, *a.g.e.*, s.402.

¹⁴⁸Mevdûdî Ebû'l A'lâ, *Tefhimu'l Kur'an*, Trc. Muhammed Han Kayanî, İnsan Yayınları, İstanbul 2020, s.507.

¹⁴⁹Hucurat, 49/12.

karşısında yer almalarını istemiştir. Önemsiz bir durum gibi günlerce konuşmaları, algı yönetiminin daha büyük kitlelere ulaşımını ve ikna boyutunu arttırmasına yardımcı olan, kulaktan kulağa duyumlar, imalı ifadeler gibi araçların aktif olarak kullanılmasına sebebiyet vermiştir. Hayâsızlığın yayılmasını isteyenler hem dünya hem de âhirette büyük bir azap ile karşılaşacaktır. Hakkında kesin bilgiye sahip olunmayan şeylerin peşine düşmemek ve ağızdan çıkan her sözün bir karşılığı olduğunu bilerek hareket edilmelidir. Kişiler iftira dedikodu gibi davranışlar karşısında gereken tavrı göstermelidir.¹⁵⁰

2.2. Gıybet

Gıybet, zikretmeye zorlanmadığı halde insanın başkasının ayıplarından söz etmesidir.¹⁵¹ Bir kimsenin arkasından doğru olsa bile duyduğu zaman üzülecek şekilde konuşmaktır. Kişinin kusuru olarak söylenen her şey gıybettir. Gıybet kalbi bir hastalıktır. Kurtulmak için hakkında söylenen hadisleri sözleri düşünmek, kendisinin de kusurlu olduğunu düşünerek o kişinin ayıbından önce kendi ayıbını bilmeye çalışarak gıybetten uzak durmalıdır.¹⁵² Bu konuda bazı hadisler şöyledir:

“Hz. Ali (R.a) şöyle demiştir. Kötü bir söz söyleyen kimse ile onu yayan kişinin günahı eşittir.”

“Sübeyl B. Avf şöyle demiştir: kötü bir söz işitip onu ilk söyleyen kimse gibidir.”

“Ata’dan rivâyete göre o zinayı insanlar arasında anlatan kimseye zina eden kimse gibi ceza verilmesi gerektiğini söyler ve şöyle derdi o kötülüğü yaydı.”¹⁵³

Söylenti inanılması isteği ile ağızdan ağıza dolaşan, güvenilir olmayan, kulaktan kulağa yayılan şüpheli haberdur. Kolayca başlayıp yayılan ama çoğu kez durdurulması zor olan mesajdır. Söylentiler daha çok yıkıcı özelliklere sahiptir. Çarpıtılmış, eksik bilgi ve haberlerin yayılmasıdır. Bazı söylentiler toplumda etki

¹⁵⁰Ceren Özkök, “İfk Hadisesi Bağlamında Kur’an’da Algı Yönetimi”, DergiPark, Cilt:5, Sayı:1 Nisan 2021,s.16.

¹⁵¹Rağıp El-İsfehani, *Müfredat Kuran Kavramları Sözlüğü*, ed. Ahmet Menteş, trc. Abdülbaki Güneş - Mehmet Yolcu, 4. baskı, Yarin Yayınları, İstanbul 2015, s.720.

¹⁵²Hüccetü’l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Kimyayı Saadet*, Trc. Mehmed Müftüoğlu, Çelik Yayınevi, İstanbul 2016, s. 427.

¹⁵³İmam Buhari, *El-Edebü’l-Müfred*, Ed. Muhammed Enes Topgül, Trc. Faik Akçaoğlu, Beka Yayıncılık, İstanbul 2016, s.147.

yaratmamaktır. Fakat bazı söylentiler ise insanları şüpheye düşürerek, morallerini bozarak, enerjilerine engel olacak tesirler bırakmaktadır. Bazen de çok önemli sonuçlar doğurmaktadır. Özellikle toplumun önde gelen isimlerini hedef alan söylenti ve bunların etkisi ile yayılan dedikodular yüzünden yerlerini kaybeden liderler olmuştur. Tarihte bu gibi olaylar neticesinde kargaşaya sürüklenmiş toplumlar yer almıştır. Abartmalar da çok defa söylentinin etkisini artırmaktadır. Halk genellikle kendisine söylenenleri abartmak ve ilgi çekici hale getirmeyi sevmektedir. Ağızdan ağza yayılarak tıpkı bir kartopu büyüyen geniş kitlelere ulaşmaktadır. Özellikle duygu ve heyecan unsuru içeren söylentiler bir hastalık gibi etki bırakmaktadır. Kitleler arasında şuyû' bulan dedikodular tutarsa propaganda aracı haline gelir. Söylentiler gerçek dışı mesajları içerdiği için çoğu zaman huzursuzluk ve tedirginlik yaratmaktadır.¹⁵⁴

*“Müminler arasında ahlaksızlığın yaygınlaşmasını isteyenlere dünyada ve âhirette can yakıcı bir ceza vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.”*¹⁵⁵ Âyette sözü edilen kimseler kötülüğü propaganda edenler İslâm topluluğunun maneviyat ve ahlakına güvensizlik getiren kişilerdir. Müminlerin toplumdaki güven ortamını sarsmaya çalışan kimselerdir. Geçştirilebilecek önemsiz bir mesele değildir. Toplumda şuyu bulduğu söylenen fahişe sözü kamu vicdanını yaralayan sansasyonel bir haberdur. İfk hadisesinde yapılmak istenen Hz. Peygamberin ailesini iffetsizlikle suçlayarak kötü bir itham altında bırakmaktır. Yukarıda zikredilen âyet bu tür haberlerin kasten yayılmasını isteyen grupları uyarmaktadır. Kötülüğü yayanların âhirette elim bir azap beklemektedir. Dünyada ise hak ettikleri cezayı alacakları vurgulanmaktadır. Buda kötü unsurların yayılmasını isteyenlerin önünü kapatmak için önemli bir teşviktir. İnsanlar yaptıkları iftiranın benzerine uğrayıp toplumda kötü biri olarak anılabilirler. Bu davranışlardan etkilenen toplumun kolektif hayatında meydana getirdiği etkileri ve işlenen suça verilecek cezanın büyüklüğünü de Yüce Allah tam olarak bilmektedir. İşlenen suça verilecek cezanın büyüklüğünü de Yüce Allah bilmektir. Kötülüğü yayma eğiliminde olanları sonsuz bilgisiyle bilip cezalandıracak olan Yüce Allah'tır. Bu söylentiler en basitinden müminler arasında tedirginlik yaratmıştır.

¹⁵⁴ Abdurrahman Kasapoğlu, *Kuran'da Sosyal Psikoloji*, Ed. Hasan Babacan, 1. baskı, Gece Yayınları, Ankara 2017, s.194-197.

¹⁵⁵ El-Nur, 24/19.

Münafıklar kendilerine rakip gördükleri Hz. Muhammed'i karalamak ve yermek yoluyla kendilerini yüceltmeye çalışmışlardır. Onu sevmedikleri için eksiklerini aradıkları bir gerçektir. Fakat kişiliğinde olumsuz bir şey bulamamışlardır. Hz. Aişe'nin ordunun gerisinde kalmasını fırsat bilmişlerdir. Müslümanların önde gelen isimlerini güvenilirmez şüpheli kimseler olarak tanıtmayı hedeflemişlerdir. Önde gelen isimleri karalayarak Müslümanların sayılarının çoğalmasını durdurmaya çalışmışlardır. Münafıklar hiç olmamış bir şeyi olmuş gibi göstererek toplumda karışıklık çıkarıp inançlarını sarsarak ruhsal çöküntü içerisine çekmek istemişlerdir. Bu propagandayı ima yolu yapmışlardır. Aslında gözleriyle tanık oldukları bir şey yoktu. Ordunun gerisinde baş başa kaldıkları imasını yaparken amaç doğrudan Hz. Peygamberin eşine saldıramayacaklarını düşündükleri içindi. Hz. Peygamberin güvenilirmez olduğunu yürüttüğü davanın da güvenilirmez olduğunu bu yolla işaret etmek istemişlerdi. Hz. Peygamberin ailesini toplumda küçük düşürmeye çalışmışlardır. Kur'an indiği dönemde böyle yıkıcı propagandalar karşısında müminleri bilinçlendirmeyi ve eğitmeyi hedeflemişlerdir. Kur'an Müslümanları başlarına gelen olaylar karşısında nasıl davranmaları konusunda eğiten bir kitaptır. Söylentilere kendini kaptıran Müslümanlara çeşitli ikazlarda bulunmaktadır. Bilerek ya da bilmeyerek bu gibi olayların şuyı bulmasında etkili olan kişilerin ne kadar büyük bir suç işlediklerine dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber döneminde başlayan psikolojik savaş yöntemi günümüze kadar gelmiştir. Müslümanlar Yüce Allah'a inanıp güvenmeli ve dayanmalıdır. Bu onları azimli kararlı, dirençli ve cesur kılacaktır.¹⁵⁶

Müslümanlıkta gıybet etmek ahlak dışı bir eylemdir. Birinin gıybetini yapmak arkadan çekiştirmek ölüsünün etini çiğnemek gibidir. İyi bir insan kimsenin gıybetini yapmamaya çalışır ve onda gördüğü kusurları nazik bir surette belirterek yüzüne söyler.¹⁵⁷

¹⁵⁶Abdurrahman Kasapoğlu, *a.g.e.*, s.211-218.

¹⁵⁷Ahmet Hamdi Akseki, *Ahlak Dersleri*, 4. baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2016, s.334.

2.3. İftira Etmek

İftira toplum hayatını yaralayan, arkadaşlıkları zedeleyen, aile facialarına yol açan, cinayetlere sebep olan bu ahlaksızca davranışı engellemek ve müminleri eğitmek için sözü edilen iftira olayında büyük dersler bulunmaktadır. İftira edenlere, iftiraya uğrayanlara, iftirayı işitenlerin nasıl davranmaları gerektiği konusunda ders ve öğütler verilmiş, İslâm ahlakının önemli ilkeleri bu olay ile bir daha hatırlatılmıştır. Bu arada müminlerin içine karışmış olan bazı münafıkların yüzü düşmüş, kötü duygularına yenik düşen, dedikoduya kapılan birkaç mümin de büyük sınavdan geçmiş, tövbe ederek temizlenmişlerdir.¹⁵⁸

Münafıklar, Safvan b. Muattal ve Hz. Aişe'nin birlikte gelmesi üzerine yapılan seyahati, amaçlarına hizmet edecek şekilde algılanmasını sağlamıştır. İftiralarını bu yolculuktaki gerçekliğe yaslayarak, etkisini ve inandırıcılığını arttırmakla beraber asıl amaçlarını gizlemeyi başarmışlardır. Algı yönetiminde ortaya konulan iddianın yayılması, insanların gündeminde kalarak etkisini ve inandırıcılığını arttırmasının bir başka yolu, taşıyıcılar dediğimiz araçlardır. İfk hadisesinde bu hususta aktif olarak rol alan münafıklarla, bu yalana inanan bazı insanlar sorgulamadan, tereddüt etmeden ve sonuçlarını düşünmeden algı operasyonunun farkında olmadan ve iftiranın taşıyıcısı olmuşlardır. Olayın yönünü hedefleri doğrultusunda kullanmak için münafıklar toplumu, Hz. Aişe ve Safvan b. Muattal'ın gelişlerine vurgu yaparak, fitne tohumlarına ahlaksızca kelimeler ekleme yapmış ve günlerce tekrar ederek özellikle gündemde tutmaya çalışmışlardır.¹⁵⁹

İfk olayı duyulduğunda, kesin bir kanıt olmadığı için insanların bunun iftira olduğunu, yalan olduğunu söylemesiydi. Hz. Peygamber'in eşi olsun, ya da olmasın Müslümanların takınması gereken tutum böyle olmalıdır. İki halde de iftira bir insana yapılmaktadır. Bazı Müslümanlar kendi vicdanlarına dönüp nefis muhasebesi yapmıştır. Çeşitli olaylara karşı takip edilecek metotta, Kur'an'ın istediği ilk adım budur. Yani içten vicdani bir delil bulma adıımıdır. İkinci adım ise, Kur'an'ın da ifadesiyle açık bir delil ile olayı ispat etmedir. En yüksek makamlara kadar uzanan

¹⁵⁸HayrettinKaraman v.d., *a.g.e*, Cilt:4, s.58-61.

¹⁵⁹Mücahit Gültekin, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, Pınar Yayınları, İstanbul, s.239-244.

bu büyük iftira olayı, böyle basit bir şekilde geçirilmemeli, dayanaksız ve delilsiz olmasına rağmen rahatça yayılmamalıydı. Kur'an'ın insan şahsiyetine verdiği değerin göstergesidir. Gerçekten yapılmış da olsa, ilk etapta, ispatı mümkün olmadıkça bühtanda bulunulmamalıdır. Olayın ispatı istenmemiş olsaydı, buna benzer olayların ardı arkası kesilmezdi ve insanlar bir başkasına iftira atabilirdi. Kur'an'a göre ileri sürdükleri iddiayı ispat edemeyenler, yalancı olarak nitelendirilmektedirler. Bununla kalınmayıp yalancılıkla itham edilen bir insanın artık söyleyeceği sözlere itibar edilmeyecek, şahitlikleri kabul görmeyecektir. Bu da onların, toplumdan soyutlanmalarını gerektirmektedir. Müslümanlar, İfk olayın da bu iki adımdan da meseleyi kalbe arz edip vicdana danışmak ile şahit getirerek ispatlama adımlarından uzak kaldılar. İftiracıları, Hz. Peygamber'in hanımı hakkında diledikleri gibi ileri geri konuşmaktan çekinmediler. Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir, bunu daha ilk günde reddetmedi ve olaya bu kadar önem verdiler. Koca ve babanın durumu, diğer insanlardan farklıdır. Her ne kadar hiç kimse bir kadını kocasından daha iyi tanıyamazsa da karısı suçlandığı zaman ilk önce kocası sıkıntıya düşecektir. Bu olayı iftira olarak hemen reddetse bile, suçlayanlar dinlemezler. Kadının zeki olduğunu ve öyle olmadığı halde takvalı görünerek kocasını kandırdığını iddia edebilirdi. Koca reddetse bile, insan olması nedeniyle içinde bir şüphe hep var olacaktır. Anne-babanın durumu da bundan farksızdır. Hz. Peygamber, Aişe'nin ailesi, kızları hakkında hayırdan başka düşünmüyorlardı. Hz. Peygamber, topluma şikâyet konuşmasında, eşi ve iftiraya uğrayan Safvan hakkında düşüncesini, açık bir biçimde dile getirmişti. Bu olay Müslüman toplumunun tamamına büyük bir bela dokunacak dereceye geldi. Hz. Aişe ve hakkında hayırdan başka bir şeyin bilinmediği sahabeye yaşatılan acıdan dolayı, eğer Yüce Allah'ın acıması olmasaydı büyük bir ceza gerekirdi. Kur'an ölçülerin kaybolduğu, değerlerin yara aldığı ve prensiplerin yok olduğu bu dönemin manzarasını açık bir şekilde anlatmaktadır. Basitlik, alaya alma, utanmazlık, en büyük ve en tehlikeli işleri bile lakayt ve dikkatsiz bir şekilde ele alma söz konusudur. Söylediklerini düşünmeksizin, incelemeksizin hatta bu sözü akıllarının kenarına bile yanaştırmaksızın, kafaların da ölçüp biçmeden, kalplerine danışmadan birbirlerine aktarıyorlardı. Halbuki onların bu olay karşısında yapmaları gereken şey, onu konuşmamak ve bunun bir yalandan ibaret olduğunu söylemektir. Yüce Allah, Müslümanları bir daha bu tür işlere

kalkışmamaları konusunda uyararak, çağlar boyu geçerli olacak olan kanununu yürürlüğe koymakta ve ahlaken eğitmektedir. Şâyet Müslüman böyle bir işe kalkışır ya da katılırsa, imanı artık tehlikeye girer. Dolayısıyla münafıklar tarafından oluşturulan böylesi bir iftira olayında Müslüman daha dikkatli olmamalı kesinlikle fitnenin içerisinde bulunmamalıdır.¹⁶⁰

2.4. Yalan Söylemek

İnsanlar arasında, sağlam dostlukların oluşmasında sevgi, barış, dürüstlüğü, doğruluk ve güven duygusunun rolü vardır. Güven duygusunu zedeleyen, dostlukları dağıtıp yerine düşmanlıkları, kin ve nefreti getiren ahlak dışı davranışlardan bir tanesi de yalandır. Bir şeyi gerçek halinin dışında, haber vermek, anlatmak şeklinde tarif edilen yalan, doğrunun zıddıdır. Emanet edilen, can, mal, söz, iş, eşya ve benzeri değerlere önemsemeyerek zarar görmesine sebebiyet vermeye ihanet denmektedir. Hz. Peygamberlik öncesi hayatı da dâhil, insanlık için en güzel örnek olan ve daha gençliğinde kendisine “*el-Emîn*” lakabı verilmiştir. Kendi yalandan uzak durduğu gibi Müslümanlara yalanın, sözünde durmamanın ve hıyanetin münafıklık alâmeti olduğunu bildirmiştir. Davranışların da önemli rolü olan anne babaların ve eğitimcilerin, yalan konusunda çok dikkatli davranmaları, şaka olsa bile çocukların yanında yalan söylememelidir. Birey ve toplum için kötü sonuçlara yol açan yalanın her türlü yasaklanmış bu konuda Müslümanlar “*Yalancılıktan kaçının. İster ciddi olsun ister şaka yollu olsun yalan söylemek Müslüman’a yakışmaz*” denilerek Hz. Peygamber tarafından kesin bir dille ikaz edilmiştir.¹⁶¹

Doğru konuşmak insanın birinci vazifesidir. Konuşma kuvveti kişiye verilmiş İlâhî bir ihsandır. Kişi duygu ve düşüncelerini ifade etmek için kendisine verilen bu yeteneğini yalan söylemek suretiyle kötüye kullanmaması gerekir. Akıllı insan yalnızca yalanlardan sakınmaz ondan nefret eder. Zira Yüce Allah doğru kimselerin yardımcısıdır. İnsan öleceğini bilse yine de doğruluktan ayrılmamalıdır. Her dinde haram olan yalan günahını işleyen kişide insanlık aranmamalıdır. İnsan

¹⁶⁰Ali Aksu, “İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebeup Ve Sonuçları Açısından)”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt:8, Sayı:1, Sivas 15 Haziran 2004,s.14-15.

¹⁶¹Mehmet Müftüoğlu, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yûsuf Kıssası...*, s.101.

olmanın gereklerinden biri de yalan söylemeyip, doğru söylemektir. Yalan söyleyen insandan yiğitlik mertlik beklenmemelidir. İnsan sözüne kasten dikkatsizlikle latife ile olsa da yalan karıştırmamalıdır. Yalancılığı ile tanınan kimseler doğru söyleyecek olsa dahi artık ona kimse inanmayacaktır. Yalancıdan ve yalandan insan yılandan kaçır gibi kaçmalıdır. Herkes ikiyüzlü düzenbaz hilekâr insanlardan nefret etmektedir. Doğru sözlü insanlara hürmet etmektedirler.¹⁶²

Münafıklar ifk hadisesinde ortaya attıkları yalanlarla bir algı oluşturmayı hedeflemişlerdir. Algılarla geniş kitle hareketleri amaçlamışlardır, vasıfsız ve kimliksiz birkaç insanın ortaya attığı söylemlerle, insanların akılları kendi çıkar ve menfaatine olacak şekilde yönlendirilmeye çalışılmıştır. Çağımızda gayrî nizami harp unsurlarını içinde barındıran asimetrik savaş küresel güçler, medya ve endüstri aracılığı ile dünya üzerinde kendi çıkarları üzerine tasarlanmış yeni bir dünya düzeni kurmayı planlamaktadırlar. Bu düzeni kurmak için farklı yöntem kullanan bu çıkarıcı çevre, algıları yönetmek ve manipüle etmek gibi bir metodu da çokça kullanmaktadır. Kur'an her fırsatta Müslümanların akıllarını kullanmalarını tavsiye etmektedir. Akıllarını kullanabilen insanlar bağımsız ve cesur olacağından algıların öznesi olmaktadır. Aklını kullanan kişiler sorgulama erkine sahip olduğundan yönetilen değil yöneten olmaktadır. Medya vesilesi ile kişinin kendisine ait psikolojik dinamiği toplumda hızlı bir şekilde kitlelere ulaşmakta ve nihâyetinde ona ait olan dinamikler bütün toplumun dinamikleri durumuna gelmektedir. Bireylerin aklına egemen olmak sureti ile daha çok insanın, tek elden yönetilmesi mümkün olabilmektedir. Bunda medyanın hızlı iletişim ağlarının payı büyük olduğundan geçmişe göre daha kolay bir şekilde yapılmaktadır. Hayatın öznesi olması iradesi ile Yüce Allah tarafından yaratılan insanlar, teknolojinin getirdiği rahatlık nedeni ile zahmete girmek yerine kolayca hayatın nesnesi olmayı tercih etmektedirler. İlmi, ahlakî ve basireti bulunmayan bazı insanlar, insanlığın üzerinde etkili bir güç haline gelebilmektedirler. Daha da ilginç olan bu basiretsiz ve kimliksiz dinamiklere insanlar gönüllü teslim olmaktadır. Algı, içsel ve dışsal bilgilerin insan zihni tarafından kabullenilmesi ve inanç haline getirilmesidir. İnsanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden biri iletişimdir. İletişimin olduğu yerde algının

¹⁶²Necip Yılmaz, *a.g.e.*, s.37-44.

varlığından söz etmemek mümkün değildir. Algının oluşması için insanların dikkati olaya yoğunlaştırılır ve örgütlendirilir. Bu noktada hedeflenen toplumda istenilen algının oluşması için üç şartın gerçekleşmesi beklenmektedir. Bunlar: algılaması hedeflenen birey ya da kitle, algı yaratılacak nesne ve son olarak kurgulanacak algı için uygun bir ortam. İfk hadisesinde bu şartlar elde edilmiş oldu. Sahabeler hedef kitle belirlenmiş, algı oluşturulmak için Hz. Peygamber'in eşi ile yine Hz. Peygamber'e gönülden bağlı olan Safvan algı malzemesi olarak seçilmiştir. Hz. Aişe'nin olay da Safvan ile kafilaya yetişmiş olması uygun bir ortam olarak belirlenmiştir. Erkek egemen bir toplumda duygu temelli bir algı modeli ile namus üzerine kurgulanmış mevcut toplumda amacına ulaşmıştır. Algıların esiri olarak bilinçsizce olumlu olumsuz her bir algının peşinden giden, sanal âlemde kasıt gütmeksizin haber paylaşılanlar, fark etmeden inandıkları değerlere savaş açmaktadırlar.¹⁶³

2.5. Sabır

Sabır nefsi akıl ve şer'in gerektirdiği hususlar üzerinde veya onların onu hapsedmeyi gerektirdiği meselelere karşı hapsedmektir. Genel anlamı bir kelimedir. Eğer bir musibetten dolayı nefse karşı veriliyorsa ona sadece sabır denir. Eğer savaşta gösteriliyorsa bu kahramanlık, bunaltan bir felakete karşı ise buna göğüs genişliği, eğer konuşmama konusunda olursa buna sır saklama denmektedir. Yüce Allah bütün bunları sabır kelimesi ile ifade etmiştir. Sıkıntı hastalık savaş zamanlarında sabredenler,¹⁶⁴ başına gelenlere sabredenler,¹⁶⁵ sabreden erkek ve kadınlar,¹⁶⁶ sabredin sabırlı olun,¹⁶⁷ ona ibadette sabırlı ol¹⁶⁸ gibi ifadeler ile Yüce Allah Kur'an'da sabra dikkat çekmiştir. Kuşkusuz bunda sabreden şükreden herkes için ibretler vardır.¹⁶⁹ Bu âyette ise sabrın bekleme ile olan ilişkisi vurgulanmıştır. Çünkü intizar sabırdan ayrılmaması gereken sabrın bir türüdür.¹⁷⁰ Sabır nefsin bayağı

¹⁶³Ekrem Bayat, "Sosyal Medya ve Yapılan Paylaşımlar Üzerine Kur'ânî Bir Değerlendirme", *Universal Journal of Theology*, Cilt:6, Sayı:2, Aralık 2021, s.13-14.

¹⁶⁴ El-Bakara, 2/177.

¹⁶⁵ El-Hac, 22/35.

¹⁶⁶ El-Ahzab 33/35.

¹⁶⁷ El-Ali İmran 3/200.

¹⁶⁸ El- Meryem 19/65.

¹⁶⁹ Eş-Şura 42/33.

¹⁷⁰Rağıp El-İsfehaniEl-İsfehani, *Müfredat Kuran Kavramları Sözlüğü*, 2015, s.540-541.

hazlara boyun eğmemesi için bayağı isteklere direnç göstermesi olarak tanımlanmaktadır.¹⁷¹ Musibetler birikip çıkmaza girdiği, zorluklar birbirini takip ettiği zaman Müslüman nurunu yayıp, umutsuzluktan koruyacak tek kurtuluş sabırdır. Müslüman sebat ve güven sahibi olmalıdır. Ufukta görülen bulutlar korkutmamalıdır. Sukut ile beklemek hikmet gereğidir. Yüce Allah inananların başlarına gelecek olaylarla imtihan olacaklarını bildirmektedir. Dolayısıyla mümin olayları metanetle karşılamalı ve hazırlıklı olunmalıdır. Hayat imtihanı yazılı ve sözlü bir imtihan değildir. İnsan hedefine ulaşmak için yolunun dikenler ve zorluklarla kaplı olacağını unutmamalıdır. Sağlam iman ile zayıf imanın birbirinden ayırmanın yolu imtihan yolları nasıl geçtiği ile alakalıdır. İnsanların musibet, gayret ve kederlerdeki farklı oluşları bu hususlara karşı dayanma güçlerinin farklı oluşlarından kaynaklanmaktadır. Daha hayatının başlarında birçok sıkıntı yaşayan Hz. Yusuf zindan da bile insanlara Yüce Allah'ı anlatıyor ve tevhit inancına davet ediyordu. Çoğu zaman musibetler, müminlere nefislerinin arzuladığı dünya metalarına aldanmayıp manevi olarak temizlenmelerine vesile olmaktadır. Kişi sıkıntılar esnasında Yüce Allah'a yalvarır ondan himaye dilerse kendine vereceği zarar azalmaktadır. Zorluklar karşısında inancı sarsılmayan mümine Yüce Allah'ın yardımı gelecektir.¹⁷²

Zorluklara karşı sabırlı olmak Yüce Allah'ın Sabbar ismiyle ifade edilir. Sabır atalet değildir. Sabır aktif bir direniş halidir. İstikamet sahibi olmak adına başladığımız hayırlı işleri sonlandırınca kadar o işlerde sebat göstermek ve başarıya ulaşınca da azgınlığa düşmemek ve nefsimize hâkim olmaktır.¹⁷³ Hz. Eyüp malı ve çocuklarının telef olduğunu işitince cesurca sabır ve tahammül etmiş asla bezginlik ve üzüntüye kapılmamıştır. İmtihanı ağırlaşınca bile şükürden vazgeçmedi. Bütün servetini kaybetti fakat kulluktan vazgeçmedi. Üzerine çöken sıkıntılar durmadan devam ettiğinde kendini herkesten kötü durumda hissetmedi. Benden daha kötü durumda nice insanlar var dedi. İnsan başına gelen felaketleri büyütürse âlem de kendini en dertli sanır. Bir şeyi kaybedince metanetle karşılamak gerekmektedir. Üzülmek hiçbir fayda getirmediği gibi fikrimizi fesada düşürüp bedenimizi kurutur,

¹⁷¹Anar Gafarov, *a.g.e.*, s.141.

¹⁷²Muhammed Gazali, *Müslümanın Ahlakı*, 3.baskı, Rev Yayınları, Konya 1996, s.150-163.

¹⁷³Gülbüz Deniz, *İslâm Ahlak Felsefesinin Esasları*, s.87.

kalbimizi aşındırır, ölümümüzü bile yakınlaştırmaktadır. Çaresi mümkünse ümit varsa güzel gelecek beklenmelidir. Çok sefer şer gibi görünen işler zaman geçince düzelmiştir. Önceleri nice zararlı görünen şeylerden sonun yarar ortaya çıkmıştı. Felaketler kasırga gibidir. İnsan ona tutulduğu vakit çabuk geçeceğini düşünüp ümit etmelidir. Akıllı insan kendini ölüme götürecek kadar kedere kapılmamalıdır. Kendisine yaklaştıkça uzaklaştırmaya çalışmalıdır. Büyük sıkıntılara katlanmak büyük işler yapmaktan daha evladır. Çoğunlukla üzülmeye sebep olan şey kişinin beklemediği kişilerden aldığı kederdi. Böyle bir hale düşünce sabır ve tahammül edilmelidir. Küçük bir şeyi büyüterek cübbe kubbe yapılmamalıdır. Her şeye iyi yönünden bakılmaya çalışılmalıdır. Yalnız kalmak hüznü arttırmaktır. Zihni uğraşlarla bu halden kurtulmalıdır. Akıl ve idrak bizim ağrılarımızı iyileştirmeyip bazen bir müddet dindirebilmektedir. Elem ve kederimiz ne kadar büyükse onu dindirecek olan yine dindir. Dinî teselliler insanın içini rahatlatabilmektedir.¹⁷⁴

“O iftirayı atanlar içinizden bir gruptur. Bunun sizin için kötü olduğunu sanmayın, aksine bu hakkınızda hayırlıdır. Onların her biri işlediği günahı yüklenecektir. İçlerinden günahın büyüüğünü üstlenen için ise büyük bir azap vardır.”

Üzerine atılan iftira karşısında büyük bir sabır gösteren Hz. Aişe tıpkı Hz. Yakup gibi bana güzel bir sabır düştü diyerek üzerine atılı olan iftiraya sabrederek Rabbinin merhametine sığındı.¹⁷⁵ Hz. Aişe Yüce Allah’ın onu bu sıkıntıdan kurtaracağını hissediyordu. Hz. Peygamber’in rüya göreceğini veya kendisini Yüce Allah’ın farklı bir şekilde masumiyetini haber vereceğini düşünüyor ve sabrediyordu.¹⁷⁶

Bazı âlimlere göre sabrın üç kısmı vardır: Birincisi tövbe edenlerin makamı şehveti bırakmak, ikincisi zahitlerin makamı olan kadere rıza göstermek, üçüncüsü sıdıkların makamı, Yüce Allah’ın takdir ettiğini sevmektir. Sabrın üst bölümü rıza, rızanın üst makamı ise muhabbettir. Haramlara sabretmek farzdır. Mekruhlar karşısında nafilidir. Zulüm haksızlık ve namusa kastedenler karşısında sabır

¹⁷⁴Necip Yılmaz, *Edep Eğitimi Mekteb-i Edeb*, Ed. Zeynep Ayla Kirenci, 1. baskı, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2016, s. 448-465.

¹⁷⁵Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, Cilt:6, s.101.

¹⁷⁶Recep Erkocaaslan, “Benî Mustalık Gazvesi Esnasında Ortaya Çıkan Nifak Hareketleri ve İfk Olayı”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt:51, Sayı:1, Ankara 2015, s.145.

haramdır. Kur'an'da yetmiş kûsur yerde sabırdan bahseden Yüce Allah, Müslüman'ın yaşamında ne derece önemli olduğunun göstergesidir. Hayatın her alanında, nefsin isteklerine karşı koymada, ibadetleri eda etmede, maddi manevi tüm düşmanlarla mücadelede, belâ ve musibetlerin verdiği acı ve kederin üstesinden gelmede, sıkıntılarla başa çıkmada sabır mümin için bir ilaçtır. Yaşam da karşılaştığı, sıkıntılardan, belâ ve musibetlerle karşılaşan, bundan dolayı da kendisine bir çıkış yolu arayan, çaresiz ve güçsüz hisseden müminlere Kur'an'da sabır ve namazla dayanması tavsiye edilmektedir.¹⁷⁷

Hiz. Aîşe de Allah Resulü'nü, kendisini, anne-babasını derinden üzen bu imtihanı sabrı sayesinde başarmış oldu.

2.6. İffetî Korumak

İffet, nefsi zina ve benzeri fuhuştan, çirkin davranışlardan uzak tutmaktır. Nefsin ihtiyacını gidermenin meşru yolu nikâhlanmak ve sağlıklı bir aile hayatı kurmaktır. Bazı sebeplerden dolayı evlenemeyenler için evlenme imkânı buluncaya kadar iffetlerini korumaları iffetsizlik yapmamaları istenmiştir.¹⁷⁸

Bedenin korunması ve geliştirilmesi için lazım olan şeyleri sağlama, gereksiz olanlara da ilgisiz kalma erdemidir. Bu erdem şehvet güdüsüne bağlıdır. Fazlalığında günahkârlık azlığında ise şehvet eksiliği ortaya çıkmaktadır. İffet erdeminin kapsamına giren erdemler şunlardır; hayâ, merhamet, yumuşaklık, uyumlu ve geçimli olmak, arzuları dizginlemek, sabır, kötülük sebeplerine karşı dirençli olmak, musibet ve belaya karşı sabır, kanaat, vakar, fedakârlık etmek, cömertlik, keremdir.¹⁷⁹ Şehvetin ölçüsüz hareketi durumunda insani nefsin sakin olması, kötü işlere girmekten alıkoyması, iyi işlere boyun eğmesi, gönüllü olması ve bu bağlamda nefsinî güzel karakterle süslemesi şeklinde tanımla bilir. Hayâ erdemi nefsin kötü bir şey işlediği zaman azarlamayı hak etmekten sakındırmak için kendisini sınırlamasıdır.¹⁸⁰

¹⁷⁷Mehmet Müftüoğlu, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yûsuf Kıssası...*, s.83-84.

¹⁷⁸Mehmet Müftüoğlu, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yûsuf Kıssası...*, s. 95.

¹⁷⁹Aliye Çınar, *Değerler Felsefesi ve Psikoloji*, 1. baskı, Emin Yayınları, Bursa 2013, s.165.

¹⁸⁰Anar Gafarov, *a.g.e.*, s.141.

Namus güzel kokulu bir çiçek gibidir. Ona dikkat ve önem verilmesi gereken nazik bir durumdur. En ufak leke onun parlaklığını söndürebilmektedir. Hayat insanın bedenine nasıl lazımsa ruhta namusa öyle muhtaçtır. Namus tüm dünya hazinelerinden ziyade ve kaimdir. Öldükten sonra bizimle kalacaktır. Namuslu insan kınanmayacak ayıplanmayacak şekilde herkesle iyi geçinmek istemektedir. Her güzel şeyi kendine vazife saymaktadır.¹⁸¹

Nefsin isteklerini yapmak gibi insanların yanlışa yönelmelerinin en önde gelen müsebbibi şeytandır. İman da ibadette ve amellerde samimiyet bundan kurtulmanın yoludur. Zinanın iffetsizlik olduğu o kültürde bilinen ve toplum tarafından kınanan bir şeydi.¹⁸²

Her ne kadar Hz. Aişe müminlerin annesi, Hz. Peygamberin hanımı olsa da bir insandı. Aynı şekilde Hz. Aişe'yi devesine bindirerek kervana yetiştiren Safvan da bir insandı. Her ikisinde de nefis mevcut olup, şeytan kendilerine musallat olabilirdi. Fakat onlar iffetleri sayesinde Yüce Allah'ın vahyiyle tertemiz olarak zikredilmiş oldular.

2.7. Affedici Olmak

İftiranın başını Abdullah b.Übey çekmiş, bir iki erkek ile Hz. Peygamber'in eşi Zeyneb bint Cahş'ın, Hz. Aişe'yi kıskanan kız kardeşi Hamne de bu çirkin iftiranın yayılmasına sebep olmuşlardı. Erkeklerden biri, Hz. Ebu Bekir'in halasının oğlu olup kendisine devamlı yardım ettiği Mistah'tı. İftira olduğu kesinleşince Hz. Ebu Bekir, nankör yakınına artık yardım etmeyeceğine yemin etti. Konuyla alâkalı âyet nazil olunca da “Vallahi Allah'ın beni bağışlamasını arzu ederim, bunu her şeye tercih ederim.” diyerek yeminini bozdu ve yardıma devam etme kararı aldı. İslâm ahlakında “*kötülüğe karşı iyilikle muamele etmek*” kuralı vardır. Fıtratı, temel insanlık nitelikleri bozulmamış insanları ıslah etmenin, kötü yoldan çevirmenin, yeniden erdemli topluluğa katmanın yollarından biri de Hz. Ebu Bekir'in gittiği yoldur.¹⁸³ Yüce Allah'ın eğitim de tercih ettiği yumuşak üslubun bir üst düzeyi

¹⁸¹Necip Yılmaz, *a.g.e.*, s.416-417.

¹⁸²Mehmet Müftüoğlu, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yûsuf Kıssası...*, s. 96.

¹⁸³HayrettinKaraman v.d., *a.g.e*, Cilt:4, s. 63.

affedici bir karaktere sahip olmaktır. Kendisine kötülük yapıldığı halde, yapılan kötü tutum ve davranışa aldırmandan kötülüğü affetmenin yerinde bir teşviktir.¹⁸⁴

2.8. İstişare

Sözlükte birine konuyu danışmak, görüş sormak demektir. Şûra ve müşavere kelimeleri ile eş anlamlıdır. İslâm'ın temel kurallarından birisidir. Danışılacak kişi, akıllı, ihlâslı dost insan olmalıdır. Akılsız, tecrübesiz, bozuk fikirli, sahtekâr, düşman insana danışılmamalıdır. Kur'an'ın kırk ikinci suresinin adı Şûrâ'dır. Bu surenin otuz altı ve otuz dokuzuncu âyetleri arasında Yüce Allah'ın, katında kendilerine hayır vaat ettiği insanların on özelliği zikredilmiştir. Bu özelliklerden biride onların işlerini aralarında danışarak yapmalarıdır. İşlerini danışarak yapanlar başarısızlığı en alt düzeye indirmektedirler. Atalarımız işlerini danışarak yapan dağ taş aşar. Danışmayan düz yolda şaşar demiştir.¹⁸⁵

İfk hadisesi ortaya çıktığında Hz. Aişe için ortaya atılan iftiralar nedeniyle Hz. Muhammed çok rahatsız olmuştu. Olayın detaylarını öğrenmek için Hz. Ali ve Üsâme b. Zeyd gibi güvendiği kimselerle istişare etmiştir. İfk hadisesi nedeniyle Hz. Peygamber birkaç kişiyle özel istişare, toplumun görüşünü almak üzere de mescitte toplu istişare yapmıştır. Ancak yapılan istişarelerde kendisini tamamen rahatlatacak sonuca varamamıştır. Hz. Aişe'yi ailesinin yanına göndermek durumunda kalmıştır. Olayı aydınlatacak vahyi beklemenin en doğru karar olduğu ortaya çıkmıştır. Mahiyetini bilmediğimiz bir konuda fikir almak, ortaya konulan fikirlerden en uygun olanı seçmek, uygulamak, sonucunu da Yüce Allah'a bırakmak istişaredir. Olayda istişarelerde ortaya net bir görüş koyulamaması, çözümün insan iradesini aşan durum haline gelmesindendir. Olayla alâkalı kesin ve sağlam bilgiye dayanan görüş olmadığından istişare ile görüşler yeterli olmamıştır. Hz. Muhammed de vahyi beklemenin en doğru düşünce olduğuna inanmıştır. Hz. Aişe'nin iffetini tescilleyen vahiyle rahatlamıştır. Bu olaydan dolayı istişarelerinin fayda vermediğini düşünmek hatalı olacaktır. İstişare ettiği kişilerden olumsuz görüş beyan eden olmamıştır. Hz. Peygamber'i kısmen de olsa rahatlatmıştır. İstişare her halükarda yararlı hali olan

¹⁸⁴Akif Akto, "Fahreddin Razi'nin Tefsir-İ Kebir'ine Göre Kur'an'ın Eğitim Dili", 4. Uluslararası Kültür Ve Medeniyet Kongresis.484.

¹⁸⁵İsmail Karagöz, v.d., a.g.e., s.339.

durumdur. Hz. Peygamber hayatında dönüm noktası sayılabilecek olaylar karşısında sergilediği davranışlar olan şura ile ilgili algılamaları elde ettiğimiz veriler ışığında savaş gibi toplumu ilgilendiren sorunlarda istişarelerde çoğunluğun görüşünü uygulamaya önem göstermiştir. Toplumun tamamını etkileyen durumlarda alanının önemli kişilerinin mantıklı görüşlerini derhal uygulamaya koymuştur. İstişare yapmaksızın kendi görüşünü dayatarak iş yapmamıştır. İfk olayında mescitte toplu halde görüş almak istemiş, kargaşa olmuştur. Minberden inerek müşavereyi sonlandırmıştır. Hz. Peygamber ailesel olaylarda dahi güvendiği kimselerle istişare yapmış, tek başına karar vermemiştir, peşin hükümde bulunmamış, müşaverelelerinde vicdanen rahat olmadığı sonuçları aldığında hükmün verilmesi konusunda vahyi beklemiştir. Hanımlarının görüşlerini almaktan çekinmemiş, mantıklı görüşlerini uygulamaktan geri durmamıştır. Hz. Peygamber ihtiyaç anında sahabenin ileri gelenleriyle pratik bir danışma söz konusudur. İstişare kavramının daha ziyade ikili görüşmelerde, ilim ve ahlak yönünden güvenilen kişilerin fikirlerini almaya yönelik olmuştur. Bir kişinin görüşüne müracaat etmek de istişare kavramıyla dile getirilmiştir. İstişare aynı zamanda bir nasihat olmaktadır. Umumi konularda yapılan istişarelerin sonucu mutlaka uygulanmalıdır. İkili ilişkilerde ise nasihat ön planda olduğu için istişare sonucuna uyulmalıdır.¹⁸⁶

¹⁸⁶Tuğrul Tezcan, “Sünnet’te İstişâre ve Hz. Peygamber’in İstişare Anlayışının Hulefa-i Raşidin’in Hayatına Yansımaları (İstişare Uygulamaları)”, *DergiPark*, Cilt:13, sayı:37, 01 Haziran 2010, s.105-107.

SONUÇ

İsmi, 35’inci âyette geçen “Allah’ın nuru” ve 40’inci âyette geçen “Allah bir kimseye nur vermemişse artık onun nuru olmaz” ifadelerinden alan Nur suresinin ihtiva ettiği zina, iftira, evlilik, erkek kadın ilişkileri, buluş çağının getirdiği davranış biçimleri, Hz. Peygamber’e karşı davranış adabı, Yüce Allah’a ve Hz. Peygambere itaat, Yüce Allah’ın nuru ve o nurdan alışı gibi konular arasından seçtiğimiz Hz. Aişe’ye atılan iftiranın Kur’an’daki ismi olan İfk hadisesinin ahlak eğitimi açısından değerlendirilmesinden ibaret olan çalışmamızın giriş bölümünde ortaya konulan problem ve bu problemin incelenmesi için kurulan varsayımlar ve sorularla ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Buna göre, bünyesinde birçok ahlakî, hukukî, imanî ve insani hususları ihtiva eden İfk hadisesi bütün insanlığa hitap eden bir nitelik taşımakta olup, bu hadise ile Yüce Allah Müminlere, Hz. Aişe olgusuyla bireysel, sosyal ve evrensel ahlak eğitimi sunmaktadır.

Surenin tamamında başta tevhit inancı olmak üzere, Hz. Peygamber, kâfir, münafık ve müminler, Allah Resulüne itaat eden müminlerle alâkalı konularla, iftira, lian, temiz olan erkeklerin temiz olan kadınlara, pis olan erkeklerin pis olan kadınlara uygunluğu, iffeti koruma yolları, evlere giriş adabı ve misafirin ev içindeki adabı gibi itikadî, ahlakî ve sosyal ilişkilere dair konuların serpiştirildiği, İlâhî bir üslupla sunulduğu tespit edilmiştir.

- İfk hadisesinde öne çıkan ahlakî hususlar nelerdir?
- İfk hadisesi vasıtasıyla Yüce Allah hangi mesajları vermektedir?
- Namuslu kadınlara atılan zina iftirası durumunda Müminlerin tutum ve davranışları nasıl olacaktır?

Asıl konumuz olan İfk hadisesinde ise namuslu kadınlara iftira, su-i zan, gıybet, yalan gibi ahlakî konuların işlendiği ve sabır, istişare, doğruluk, iffet ve affetmek gibi ahlakî değerlere işaret edilmiş ve bunların eğitimi verilmiş ve her dönem için geçerli olabilecek İlâhî mesajlar verilmiştir.

İfk hadisesi, peygamber eşi dahi olsa toplumdaki bazı fertlerin ve grupların acımasızca toplumun ileri gelenlerine rahatlıkla iftira atabildiklerini ve onların şeref ve haysiyetiyle acımasızca oynayabildiklerini ortaya koymaktadır. Özelde Hz. Aişen'nin şahsını ilgilendiren bu hadise ile Yüce Allah'ın nezdinde bütün kadınların namuslarının bir değerinin olduğu ve iftira gibi insan onurunu, şeref ve haysiyetini yaralayan davranışların O'nun tarafından önemsendiği görülmektedir.

Bundan dolayıdır ki Yüce Allah, bu ve benzeri olaylar karşısında nasıl davranacaklarının eğitimini veriyor. Buna göre, her ne kadar bu ve benzeri olaylar çok çirkin olmakla beraber, insanların bunda sadece Yüce Allah'ın bildiği bir hikmetin olabileceğini düşünerek sabretmeleri, ismi olaya karışan şahıslar hakkında su-i zandan uzak durarak hüsnü zanla hareket ederek bunun bir iftira olduğunu söylemeleri gerekmektedir.

İfk olayına baktığımızda Münafıkların ne derece tehlikeli olduklarını görülmektedir. Mekke'de uzun yıllar kalan Hz. Peygamberin, düşmanı olan Mekkeliler böylesi bir olayı düşünmemişlerdir. Düşmanlıklarını açıkça yapmışlardır. Fakat münafıkların ne zaman, nerede düşmanlık yapacaklarını kestirmek mümkün değildir. İfk hadisesi, önceden planlanmış bir olay değildir. Olayın akışında gerçekleşmiş bir olaydır. Fırsatını buldukları an her olayı kendi çıkarları doğrultusunda davranacakları sonucuna varılmaktadır.

Medine döneminin algı yönetimini münafıklar oluşturmaktadır. Hz. Aişe ve Safvan b. Muattal'ın kervana sonradan katılması üzerine münafıkların dedikodu, asılsız söz ve hadiseye ekleme çıkarma gibi yöntemlerle asıl amaçlarının olan Müslümanları yıpratma olduğunu saklamışlardır. Kur'an-ı Kerim ilişkilerimizin hüsnü zanna dayalı olması, aksi takdirde suçlama dört şahit ile somut delillerin olması gerektiğini vurgulamaktadır. Âyette iftirayı dilden dile yayarak, taşınmasına aracılık eden Müslümanlar arasından bir gruptur. Kur'an bu grubu 'hayâsızlığın yayılmasını arzu edenler' olarak nitelendirilmiştir. Onları bekleyen acı bir azap olduğu bildirilerek bu fiili kınamıştır. İftiranın yaklaşık bir ay boyunca konuşulması toplum ve bireyler üzerinde psikolojik bir baskının da artmasına neden olmuştur. Bu süreçte Hz. Peygamber ve ailesi çok üzölmüştür. Kur'an'da bildirildiği üzere kötü

sanılan bu durum Müslümanların hayrına sonuçlanmıştır. İslâm toplumu yapılan bu algı yönetimine karşı direnç göstermiştir. Mistah b. Üsase, Hamne binti. Cahş ve Hassan b. Sabit gibi sahabiler hadise içerisinde farkında olmadan duyguları ile hareket etmesi ve söylentilerin etkisinde kalmaları sebebiyle çirkin davranışlar ortaya koymuşlardır. Duyguların aklı gölgelemesi sonucunda dedikodunun yayılmasında yer almışlardır. İslâm tarihine 'İfk Hadisesi' olarak geçen, başta Hz. Peygamber, Hz. Aişe ve ailesini, devesine bindirerek Hz. Aişe'yi Medine'ye getiren Safvan'ı derinden üzen, onurlarını inciten bu hadise Nur suresi 11-20. Âyetlerinin nazil olmasıyla açıklığa kavuşmuştur. Müslümanlara, benzer durumlar karşısında nasıl bir duruş ve kimliğe sahip olacakları öğretilmiştir.

Münafıkların sergilemiş olduğu bu tutum modern dünyada, benzer şekilde pek çok kez uygulamaktadır. Kur'an-ı Kerim, Müslümanların böyle bir şey yapmaması ve kendisini bekleyen acı azaptan koruması için uyarılmaktadır. İslâm tarihinde İfk Hadisesi' olarak geçen, Hz. Peygamber'in eşi Hz. Aişe'ye atılan iftiranın münafıklar tarafından yönetilen bir algı yönetimidir. Bu iftira, özelde Hz. Peygamber ve ailesine, genelde ise İslâm toplumuna yapılmış bir psikolojik savaştır. Nur suresi 11-20. âyetleri olay üzerine nüzul olmuştur. Topluma böyle bir durum karşısında gösterilmesi gereken tutum ve davranış öğretilmiştir. Suçsuz insanların kişiliğini zedeleyecek, yalan haberler yaymamak, yayıldığında iyi niyet beslemek gerektiği sonucuna varmalıyız. Bu olay, vahyin İlâhî olduğunu, Peygamber'in ise gaybı bilmediğini de açıkça ortaya koymuştur. Hz. Peygamber gaybı biliyor olsaydı bu sıkıntıları yaşanmazdı. Peygamber'in insani yönünü vurgulanmaktadır. Çirkin bir olay karşısında iftiraya uğrayanın yakınlarının iftira atılana nasıl davranması gerektiğini gösterilmektedir. Hz. Peygamber ve Hz. Aişe'nin anne ve babası gibi davranışlarında yakınlarının da olaya objektif yaklaşımları, düşmanca davranmamaları gerekmektedir. Bu olay genelde olumlu veya olumsuz olaya katılanlar, özelde ise, öncelikle Hz. Aişe ve Safvan b. Muattal için bir imtihandır. Hz. Peygamber, Hz. Aişe'nin anne ve babası, Hassan b. Sabit, Hamne bint. Cahş, Mistah b. Üsase ve istişarede görüş belirtenler bu başta ismi geçenlerdir. Olaya hiç katılmayanlar için de bir imtihandır. Onlar da bu imtihanda başarısızlık göstermişlerdir. Olaya duyarsız kalmaları, Münafıkları cesaretlendirmiştir. Kur'an'ın

isteği üzere tavır sergileyenler, imtihanı başarmış, Münafıkların yaydığı iftiraya katılanlar ise, başarısız olmuşlardır. Hz. Aişe, bu olayda yalnız kalma tehlikesiyle baş başa kalarak imtihanı kazanmıştır. İsyan etmemiş, durumunu tam bir teslimiyet içerisinde rabbine havale etmiştir. İmanı sayesinde olayın temize çıkmasını sadece Yüce Allah'tan beklemiştir. Hz. Aişe'den sonra gelecek olan her kadın ve erkek için böylesi bir olay karşısında nasıl davranılacağı konusunda örnektir. Hz. Peygamber için de bir imtihandı. Hz. Peygamber normal insanın öfke, ya da şüphe anında yapacağı kötülükleri yapmamıştır. Öfkesi anında bile eşinin suçsuz olacağı görüşüne meylederek öfkesini tutup, Hz. Aişe'yi suçlama yoluna gitmiyordu. Evli erkekler içinde güzel bir örnektir. Böyle masum insanlara iftira atan kişilere uygulanacak cezanın ve toplumda konumlarını ortaya koymuştur. Hz. Aişe validemize atılan bu çirkin iftira, çok yönden Kur'an'ın değimiyle Müslümanların hayrına olmuştur. Böyle bir olay tasvip edilmiş olsaydı, yapanları hoş görürdü. Tam tersine onları her açıdan cezalandırmaktadır. İmanı kuvvetli olan insanların İfk olayına Kur'an'ın istediği gibi yaklaştıklarını, imanı zayıf olanların ise, birtakım nedenlerden dolayı münafıklara destek oldukları ortaya çıkmaktadır. Sahabi de olsalar insan olmaları onların da yanlış yapabileceklerini, masum olmadıklarını göstermektedir.

Kur'an'ın bu olay bağlamında birkaç hususu ön plana çıkardığı görülür. Toplumda herhangi bir bireyin namusuna, şerefine ve izzetine leke sürecek eylem ve söylemlerde bulunan bu kötü eylemlere katılanlara cezai müeyyide uygulanmalıdır. Böylece toplumdaki birey kitlelere mal olacak bir bilgiyi paylaşıırken dikkatli davranması gerektiğini, eğer araştırmadan bir bilgi paylaşımı yaptıysa onun sorumluluğunu üstleneceği bilincinde olmalıdır. Toplumdaki her kişinin teker teker sorumluluğu olduğu gibi, toplumların ortak bir ahlakî duruşu ortaya koymak yönüyle sorumluluğu vardır. İftira işitildiğinde müminlerin; *“Bunu konuşmak bize yakışmaz, Allah'ım sen yücesin, bu apaçık bir iftiradır”* demeleri toplumsal duruşun nasıl olması gerektiğini göstermektedir. Öncesindeki âyette müminlerin sınavdan başarı ile çıkamadığı, *“iftirayı dilden dile dolaştırdıkları, bilgi sahibi olmadıkları bir konuyu dillerine doladıkları ve bunu da önemsiz saydıkları”* şeklinde ifade geçmektedir. Bu olayda toplumun duruşu ve ahlakî edinimine yönelik önemli tespitlerde bulunmuştur. Eğer bir kimse, bir kadın ve bir erkeğin yalnız kaldığında günah işleyeceğini

iddiasında bulunmak, iki sosyolojik tespit ortaya koymaktadır. Birincisi toplumdaki her bir birey böylesi nadir fırsatlardan hemen faydalanacak ve günah işleyecek demektir. Çünkü daha önce karşıt cinsten birisiyle bu şartlarda bulunmamıştır. İkincisi, bu toplumda benzer durumlarla karşılaşıldığında günden kaçınabilecek hiçbir kadın ve erkeğin bulunmadığı anlamına gelmektedir. Olgunun daha da ağır yönü, zina ile suçlanan iki kişinin birbiriyle içli dışlı olan aynı toplumun üyesi olmasıdır. Toplumda komşusunun kızını, eşini, dostunun namusunu yolda yalnız bulursa hemen onunla ilgili kötü bir düşünceye kapılır ve onu kirletmeye yönelir. Geride kalan kadın eştir, kardeşir, annedir, komşudur, dostun namusudur. Oysa erdemli toplumlarda hiçbir soylu kişi bunu asla aklından bile geçirmez. İfk hadisesi bağlamında Kur'an hem bireysel hem de toplumsal sorumluluklar bağlamında mesajlar vermektedir. Kişi paylaştığı bir bilginin kaynağını iyice öğrenmeli, paylaştığı bilginin sonuçlarını da ön görerek paylaşımda bulunmalıdır. Yaptığı eylemin karşılığında cezai müeyyide bilmelidir. Toplumsal sorumluluk toplumun tümünün muhatap olduğu ortak yanlıştır. Bireyin mahremiyetinin, namusunun ve onurunun olduğu konuda kimse sorumsuzca davranamaz. Namus, şeref ve izzetine yapılan iftira kampanyalarında doğrudan yana taraf olmalıdır. Bireyler sorumluluğunun farkında olur ve toplum iftiranın karşısında duracak olursa o toplumda yanlış olanın kendine yer bulması mümkün olmayacaktır. Bireysel bir girişim olarak ifade edilebilecek iken, diğer planın gayesi kitleseldir ve çok boyutlu bir yönü vardır.

KAYNAKÇA

- Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri*. 4. Baskı. Ankara, 2016.
- Aksu, Ali, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebepler Ve Sonuçları Açısından)", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahîyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:1, Sivas, 15 Haziran 2004.
- Akto, Akif. "Fahreddin Razi'nin Tefsir-i Kebir'ine Göre Kur'an'ın Eğitim Dili", 4. *Uluslararası Kültür Ve Medeniyet Kongresi*.
- Algül, Hüseyin. "İslâm Tarihinden Örneklerle İftira Olayına Tahlîlî Bir Bakış". *Uludağ Üniversitesi İlahîyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:9, Bursa, 2000
- Ateş, Süleyman, *İslâm'a İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Ankara Kitapevi, 1972.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kuran'ın Çağdaş Tefsiri*, C.6, İstanbul, 1990.
- Aydın, İsmail Hakkı - Bekiryazıcı, Eyüp, *İslâm Ahlak Esasları ve Felsefesi*, İstanbul, 2010.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Ahlak Eğitim ve Öğretimi, Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2012.
- Aydın, Ömer, *Kuran-ı Kerimde İman Ahlak İlişkisi*. 2. Baskı, İstanbul, 2016.
- Aykaç, Mehmet, "Hamne Bint Cahş", Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.
- Azimli, Mehmet. *Hizmeti Safvan Bin Muattal*, 2008.
- Bardakoğlu, Ali - Polat, Selahattin - Şirin, Hasan - Kırca, Celal - Atik, Kemal - Toksarı, Ali, *Kuran-ı Kerim Ansiklopedisi*, İstanbul, 1988.
- Bayat, Ekrem., "Sosyal Medya ve Yapılan Paylaşımlar Üzerine Kur'anî Bir Değerlendirme", *Universal Journal of Theology*, Sayı:2, Aralık 2021.
- Bayraklı, Bayraktar, *Kur'an-ı Ahlakı*, İzmir, 2011.
- Beydavî, Kadı, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Tevil*. Trc. Şadi Eren, C.3, İstanbul, 2011.
- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara, 1998.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim Meali Alisi ve Tefsiri*, C.5, İstanbul, 1971.
- Bolay, Süleyman Hayri, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, Ankara, 2009.
- Buhari, İmam, *El-Edebü'l-Müfred*, Ed. Muhammed Enes Topgöl, Trc. Faik Akçaoğlu, İstanbul, 2016.
- Celâleddin es-Süyûtî, *Esbabü'n Nüzul*, Ed. Hüseyin Okur, Trc. Abdulcelil Alpkıray, İstanbul, 2016.
- Çağlayan, Ahmet *Ahlak Pusulası: Ahlak ve Değerler Eğitimi*. 2. Baskı, İstanbul, 2013.
- Çağrı, Mustafa, *Ana Hatlarıyla İslâm Ahlakı*, İstanbul, 2016.
- Çağrı, Mustafa, *İslâm Düşüncesinde Ahlak*, 7. Baskı, İstanbul, 2016.
- Çelebi, Kınalızâde Ali, *Ahlâk-ı Alâî*, çev. Murat Demirkol, Fecr Yayınları, Ankara 2019.
- Çınar, Aliye, *Değerler Felsefesi ve Psikoloji*, 1. Baskı, Bursa, 2013.
- Deniz, Gürbüz, *İslâm Ahlak Felsefesinin Esasları*, Thk. Müfit Selim Saruhan. 1. Baskı, Ankara, 2013.
- Derveze, İzzet, *Kuran'a Göre Hz. Muhammedin Hayatı (Asru'n Nebi)*, C.1, İstanbul, 2011.
- Derveze, İzzet, *Kuran'a Göre Hz. Muhammedin Hayatı (Siretu'l Rasul)*, Trc. Mehmet Yolcu, C.2, İstanbul, 1995.

- Doğan, Ahmet, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Ankara, 1995.
- Doğan, Lütfi, *Tophumun Temellerini Sarsan Belli Başlı Problemler*, 9. Baskı, Ankara, 2012.
- Doğan, Özlem - Önder, Derya, *Etik Ahlak Felsefesi*, 2. Baskı. İstanbul, 2010.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, el-Kurtubî - Mehmet Beşir, Eryarso y, *El-Camiu Li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, C.12, İstanbul, 2011.
- Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî. *Câmi'ul Beyân fî Tefsir'il Kur'ân*, Trc. Hasan Karakaya - Kerim Aytekin, C.6, İstanbul, 1996.
- Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî. *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, Ed. Yusuf Şevki Yavuz. Trc. Mehmet Erdoğan, C.10 İstanbul, 2018.
- Ebû'l A'lâ, Mevdûdî, *Tefhimu'l Kur'ân*, Trc. Muhammed Han Kayanî, C.7, İstanbul, 2020.
- Ebü'l-Fadl Celâleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr Es-Suyûtî, *Ed Dürri'l Mensûr Fit Tefsir Bil Mesûr*, Trc. Hüseyin Yıldız. 1. Baskı, C.10, İstanbul, 2012.
- Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, Ez-Zemahşeri, *El Keşşaf an Hakaiki't Tenzil ve Uyunu'l Ekavil fî Vucuhi't Te'vil*, Ed. Murat Sülün. Trc. Muhammed Çoşkun - Ömer Çelik - Mehmet Erdoğan - Sadrettin Gümüş - Adil Bebek - Murat Sülün - Mehmet Çiçek - Necdet Çağıl, C.4, İstanbul, 2018.
- Ege, Hasan, *Sîret-i İbn-i Hişâm Tercemesi İslâm Tarihi*, İstanbul, 2006.
- Elik, Hasan - Çoşkun, Muhammed, *Tevhit Mesajı*, İstanbul, 2015.
- El-İsfehani, Rağıp, *Müfredat Kuran Kavramları Sözlüğü*, Ed. Umut Hasanoğlu. Trc. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu, 3. Baskı, İstanbul, 2012.
- El-İsfehani, Rağıp, *Müfredat Kuran Kavramları Sözlüğü*, Ed. Ahmet Menteş, Trc. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu, 4. Baskı, İstanbul, 2015.
- Elmalî, Hüseyin, *Hassan b. Sabit*, İstanbul, 1997.
- El-Mevdudî, Ebu'l A'lâ, *Tefhimul Kuran Kuranın Anlamı ve Tefsiri*, C.3, İstanbul, 1997.
- Eren, Hasan - Gözaydın, Nevzat - Parlatur, İsmail - Tekin, Talat - Zülfikar, Hamza, *Türkçe Sözlük*, Ankara, 1988.
- Erkan, Arif, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2013.
- Erkocaaslan, Recep, "Benî Mustalik Gazvesi Esnasında Ortaya Çıkan Nifak Hareketleri Ve İfk Olayı", *Diyanet İlmi Dergi*, Sayı:1, 2015.
- Erkocaaslan, Recep, *Beni Mustalik Gazvesi ve İfk Olayı*, Ankara, 2016.
- Er-Razi, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Trc. Suat Yıldırım - Lütfullah Cebeci - Sadık Kılıç - Sadık Doğru, C.16, Ankara, 1993.
- Evkuran, Mehmet, *Ahlak Hakikat ve Kimlik*, 2. Baskı, Ankara, 2019.
- Fayda, Mustafa, *İfk Hadisesi*, İstanbul, 2000.
- Fersahoğlu, Yaşar, *Kur'an'da Zihin Eğitimi*, 2. Baskı, İstanbul, 1988.
- Filibeli Ahmed Hilmi, Şehbenderzade, *İslâm Tarihi*, Thk. Erhan Güngör Ed., Cem Zorlu, İstanbul, 2005.
- Gafarov, Anar, *Nasirüddin Tusi'nin Ahlak Felsefesi*, İstanbul, 2011.
- Gazali, Muhammed, *Müslümanın Ahlakı*, 3. Baskı, Konya, 1996.
- Güler, İlhami, *İman Ahlak İlişkisi*, 1. Baskı. Ankara, 2003.
- Gültekin, Mücahit, *Algı Yönetimi ve Manipülasyon*, İstanbul.
- Güneş, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2013.

- Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul, 1998.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, Trc. Salih Tuğ. İstanbul, 1993.
- Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi'd - Dîn*, Trc. Ahmed Serdaroğlu, C.3, İstanbul..
- Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *Kimyayı Saadet*, Trc. Mehmed Müftüoğlu, İstanbul, 2016.
- “Hz Aise Sempozyumu 1.pdf”, <http://ilâhiyat.cumhuriyet.edu.tr/userfiles/Hz%20Aise%20Sempozyumu%201.pdf>, 11 Şubat 2020.
- Izutsu, Toshihiko, *Kur'an'da Dini ve Ahlakı Kavramlar*, Trc. Selahattin Ayaz. İstanbul, 2013.
- İbn Kesir, *Hadislerle Kuran-ı Kerim Tefsiri*, Trc. Ebubekir Karlığa - Bedrettin Çetiner, C.11, İstanbul, 1996.
- İbn Miskeveyh., *Tehzîbü'l-Ahlak ve Taḥîrû'l-A'râk.*, Trc. Abdulkadir Şener - İsmet Kayaoğlu - Cihat Tunç, 3. Baskı, İstanbul, 2017.
- İlgin, Fatma, *Kur'an'da Sevgi Kavramının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2021.
- Karaaslan, Nergis - Yılmaz, Hayati, “Sahâbe'nin Birbirlerine Sebbi ve Sebbe Etki Eden Unsurlar”, *Tekirdag İlâhîyat Dergisi* Sayı:2, Tekirdağ Aralık 2018.
- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da Sosyal Psikoloji*, Ed. Hasan Babacan, 1. Baskı, Ankara, 2017.
- Karagöz, İsmail - Karaman, Fikret - Paçacı, İbrahim - Canbulat, Mehmet - Gelişgen, Ahmet - Ural, İbrahim, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 5. Baskı, Ankara, 2010.
- Karaman, Hayrettin - Çağrı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kafi - Gümüş, Sadrettin, *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* Ankara, C.4, Ankara, 2007.
- Karaoğlu, Arslan, “Nûr Sûresi 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlâhîyat Fakültesi Dergisi*, Sayı:10, Eskişehir Mart 2019.
- Keskioğlu, Osman - Berki, Himmet, *Hatemi'l Enbiya Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 27. Baskı, Ankara, 2013.
- Kılıç, Sadık, *Kur'an Yazıları Hakikatini Tarihe Tecellileri*, 1. Baskı, İstanbul, 2016.
- Kızılabdullah, Yıldız, *Din Eğitimi Elkitabı Kavramsal Çerçeve Eğitim, Öğretim ve Din*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2012.
- Koçak, Süleyman, “Kur'an'da Mesellerle Anlatımın Eğitim Açısından Değeri”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Sayı:1, 2009.
- Koçyiğit, Talat., *Abdullah b. Übey b. Selul*, İstanbul, 1988.
- Kutup, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, Trc. Mehmet Emin Saraç - Bekir Karlığa - İsmail Hakkı Şengüler, 3. Baskı, İstanbul, 1968.
- Kutup, Seyyid, *Fizılâl-il Kur'an*, Trc. Salih Uçan - Vahdettin İnce - Mehmet Yolcu, İstanbul, 2003.
- Muhammed Ali Es-Sabuni, *Ravâ'i'u'l-Beyân fî Tefsîri Âyâtî'l-Ahkâm*, Trc. Mazhar Taşkesenlioğlu, İstanbul.
- Muhammed b. Müslim b. Ubeydillâh, İbn Şihâb ez-Zührî, *El-Megâzî*. Ed. Mehmet Azimli. Trc. Muhammed Nur Akdoğan, Ankara, 2016.

- Mukatil Bin Süleyman. *Tefsir-i Kebir*. Trc. Bekir Eryarsoy. 1. Baskı, C.3, İstanbul, 2006.
- Mutçalı, Serdar, *el-Mu‘cemü’l-‘Arabiyyü’l Hadîs Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, 1995.
- Müftüoğlu, Mehmet, *Değerler Eğitimi Açısından Hz. Yûsuf Kıssâsı*, İstanbul, 2021.
- Müftüoğlu, Mehmet, *Din Eğitimi Açısından Kur’an’da Doğru Düşünme*, İstanbul, 2016.
- Müftüoğlu, Mehmet, *Nahl 90. Âyet Bağlamında Ahlak Eğitimi*, İstanbul, 2021.
- Okumuşlar, Muhiddin- Genç Fatih, “Din Eğitimi’nin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi* (Ankara: Grafiker, 2012), 54.
- Okuyan, Mehmet, *Çok Bağlamında Kuran-ı Kerim Sözlüğü*, 3. Baskı, 2015.
- Özkök, Ceren, “İfk Hadisesi Bağlamında Kur’an’da Algı Yönetimi”, *DergiPark*, Sayı:5, Nisan 2021.
- Peker, Hüseyin, *Din ve Ahlak Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esaslar*, 2. Baskı, Samsun, 1998.
- Seyyar, Ali., *Ahlak Terimleri Sözlüğü*, 2. Baskı, İstanbul, 2015.
- Taberi. *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*. Trc. Zakir Kadiri Urgan - Ahmet Temir, C.5, İstanbul, 1992.
- Tarhan, Nevzat, *İnanç Psikolojisi Ruh, Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoğlu*, 1. Baskı İstanbul, 2009.
- Tezcan, Tuğrul, “Sünnet’te İstişâre ve Hz. Peygamber’in İstişâre Anlayışının Hulefa-i Raşidin’in Hayatına Yansımaları (İstişâre Uygulamaları)”, *DergiPark* Sayı:37, 01 Haziran 2010.
- Topaloğlu, Bekir, *Nur*, İstanbul, 2007.
- Topçu, Nurettin, *Ahlak*, 5. Baskı, İstanbul, 2015.
- Ülken, Hilmi Ziya, *Ahlak*, 3. Baskı, Ankara, 2016.
- Ünal, Ali. *Kuran’da Temel Kavramlar*, 1. Baskı, İstanbul, 1986.
- Ürkmez, Ahmet, *Ahlak Ekseninde Hadis*, 1. Baskı, 2010.
- Yaşaroğlu, Kamil, Lanet, Ankara, 2003.
- Yaşaroğlu, Mehmet Kâmil, *Nur Suresi*, İstanbul, 2007.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4. Baskı. İstanbul, 2014.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur’an Dili Kuran-ı Kerim Tefsiri*. Ed. Nedim Yılmaz - Mevlüt Karaca, Cilt.6, İstanbul, 2011.
- Yılmaz, Necip, *Edebiyet Eğitimi Mekteb-i Edeb*, Ed. Zeynep Ayla Kirenci, 1. Baskı, İstanbul, 2016.